

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ALEKSANDAR MIČIĆ

MENTORICA: DOC. DR. SMILJA AMON

CENZURA V TISKU – MLADINA IN OBLAST OD 1985 DO OSAMOSVOJITVE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2004

KAZALO

1. Uvod	4
2. Kaj je to cenzura?	6
2.1 Cenzura	6
2.2 Neformalne prepovedi	7
2.3 Mladina	8
2.4 Oblast	9
2.5 Odnos do oblasti	10
2.6 Samocenzura	11
3. Filozofija svobode tiska	13
4. Zgodovina cenzure	17
5. Zakonodaja	19
5.1 Omejitve varujejo svobodo	20
5.2 Ustavni okviri javne besede	22
5.3 Zakon o prekrških zoper javni red in mir	25
5.4 Neodvisnost sodstva	26
5.5 Ustanavljanje javnih glasil(postopek, pogoji, omejitve)	28
5.6 Zloraba svobode javne besede	34
6. Primeri zaplenjene Mladine	45
6.1. Videti sem bil kot strašilo (1986)	45
6.2 Pismo Cirila Žebota (1987)	49
6.3.1 V imenu ljudstva (1988)	53
6.3.2 Mamula go home (1988)	55
6.3.3 Pozor!!! (1988)	58

6.3.4 Spoštovani tovariši (1988)	60
6.3.5 Točno opolnoči – strip (1988)	61
6.4 Eskadron smrti, go to hell (1989)	63
7. Primeri popravkov pred zaplembo	65
7.1. Odgovor na delegatsko vprašanje, Parada (1985)	65
7.2.1. Korak naprej k demokratizaciji (1986)	67
7.2.2. Pekel to so drugi (1986)	69
7.3. Naslovnica (1987)	70
7.4 Noč dolgih nožev (1988)	71
8. Zaključek	73
9. Literatura	78
10. Priloge	80

1. UVOD

»Največji cenzorji so bili nedvomno lektorji. Oni so lahko pod pretvezo čistega slovenskega jezika čistili nepravne besede. Tako se spomnim mojega primera, ko sem ob neki priložnosti zapisal, da imamo pri nas avtoritaren režim. Lektorica pa mi je besedo avtoritaren zamenjala z besedo vseobsegajoči, kar je v mojem konkretnem primeru pomenilo, da sem zapisal, da imamo pri nas vseobsegajoči režim, kar pa nikakor ni bil moj namen,« se spominja »cenzorjev« Blaž Ogorevc, novinar z najdaljšim stažem novinarja pri Mladini.

Vendar se takih primerov v mojem delu ne bomo lotevali. Poskušal bom dokazati, da je v letih od 1985 do osamosvojitve obstajala cenzura oziroma da so obstajali formalni in neformalni pritisk oblasti, ki so novinarjem preprečevali neodvisno novinarsko delo. Skozi znane izpovedi in dokazljive primere neformalnih pritiskov in znanih prepovedanih primerov bom pokazal, da so obstajali pritiski s strani oblastnikov. Skozi te primere bomo videli, da slovenskim oziroma takrat tudi jugoslovanskim novinarjem v letih od 1985 do 1991 ni bilo omogočeno opravljati svojega poklica neodvisno in samostojno. Še več, oblast je s svojimi represivnimi aparati vseskozi ustvarjala pritisk na novinarje, ki so v strahu pred posledicami morali zelo paziti, kaj pišejo in predvsem kako.

Torej moja hipoteza bo: Mladina se je srečevala s cenzuro tiska in Mladina se je srečevala z neformalnimi pritiski!

Predmet raziskovanja bo cenzura v Mladini od 1985 do osamosvojitve Slovenije.

Dotaknil in predstavil bom samo tiste primere, ki jih lahko tudi materialno dokažem, saj je bilo ogromno neformalnih pritiskov, ki so ostali zamolčani in skriti v strahu pred posledicami, ki bi jih razkrivanje takih tem prineslo. Razkritje takih neformalnih

pritiskov, pa tudi kasneje ni bilo v interesu niti, ko so samoupravni socializem na oblasti zamenjali politiki izvoljeni na demokratičnih volitvah, saj bi tako priznanje hkrati pomenilo, da so posredno sodelovali z oblastjo oziroma, da se ji niso »hrabro« zoperstavljali.

Metoda bo najprej teoretična opredelitev, zlasti, kaj je to cenzura in potem empirična raziskava v zvezi s cenzuro v Mladini. Glede na to, da literature o cenzuri v Mladini ni prav veliko oziroma je ni, sem si veliko pomagal z diplomsko nalogo Marjana Horvata z naslovom Prepovedi in zaplembe tiskane besede v Sloveniji 1945-1990.

2. KAJ JE TO CENZURA?

2.1. CENZURA

Cenzura: uradno pregledovanje javnosti namenjenih del (Slovar slovenskega knjižnega jezika, DZS, Ljubljana 1994)

Seveda obstaja več avtorjev, ki so se ukvarjali s pojavom cenzure. Eden od njih je tudi Mike Scamel, ki med drugim trdi, da je cenzura beseda, ki izgleda kot enostavni družbeni mehanizem, v bistvu pa se za to besedo skriva zelo kompleksen družbeni pojav. Zanimivo pa je njegovo razmišljanje o cenzuri, ko pravi: »ideja o cenzuri se je spremenila od pozitivnega dobra v negativno zlo.« Z dvoreznim mečem pa se je vedno nevarno igrati. (povzeto pri Donat, Branimir: Crni dossier, stran 8, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske in Globus International, 1992)

Ponavadi se cenzura zagovarja s pomembnimi državnimi razlogi, kar bi mogoče še lahko sprejeli, če ne bi bilo v cenzuri skrita tudi nevarnost, da se bo ta ideja o dobrem, spremenila v nedovoljeno kontrolo oziroma nadzor. Ko pa se enkrat tako pridobi dovoljenje za cenzuro, zaradi državnih ali moralnih razlogov, lahko ta nadzor in kontrola, dobi vedno nove razloge. Po drugi strani pa je vedno dvomljivo, kaj je za nekoga dobro in kaj ni. Ne smemo pa pozabiti, da se cenzura nikoli ne ustavi samo s skrivanjem in preprečevanjem objave informacij, dejstev ali mnenj, cenzura se hitro spopade tudi z vsem, s čimer se ne strinja in to poskuša na vsak način diskreditirati. To pa se je dogajalo tudi s pisanjem Mladine in z drugimi tiskanimi mediji, kot so Katedra, Tribuna, Družina, Pogovori, Bruc, Knjiga, Drama (Prepovedi tiskane besede v Sloveniji 1945-1989(2), Marjan Horvat, Meta Rogič, Mladina (1990), stran 58)

Zakaj je bilo temu tako, nam povedo tudi definicije, ki jih zasledimo o cenzuri v takratni literaturi, ki jo povzemamo po diplomski nalogi Marjana Horvata Prepovedi in

zaplembe tiskane besede v Sloveniji 1945-1990. Marjan Horvat omenja Mali leksikon samoupravljača, ki je izšel 1976, po katerem je cenzura pojmovana kot pravica državnih organov, da vršijo predhodni nadzor nad tiskanimi stvarmi kot so filmi ter televizijske in radijske oddaje pred njihovim razpečevanjem. Leksikon novinarstva je cenzuro opredeljeval kot »kontrolno vsebine časopisov, oddaj, radia, televizije, dela agencij, vsebine dokumentarnih filmov in drugih oblik javnega informiranja. Cenzuro opravljajo državni organi, v nekaterih državah pa cerkev, politične organizacije, vojaški organi itd. Najpogosteje je preventivna, zaradi omejevanja ali preprečevanja, da se objavijo informacije, v besedi ali sliki, ki nasprotujejo interesom določenega družbenega sistema, določene vladajoče skupine in določenim moralnim normam in sistemu vrednot, ki vladajo v danem družbenem sistemu.«

2.2. NEFORMALNE PREPOVEDI

Neformalnih prepovedi je bilo veliko več kot formalnih. Tudi Ljubo Bavcon je zapisal, da imamo dve vrsti omejitev: »Eno so tiste omejitve, ki so legitimne, določene z ustavo in zakoni, ki jih izvajajo v okviru spoštovanja načela zakonitosti, druge pa so omejitve, ki izvirajo iz tako imenovane pravice močnejšega, ki jih izvajajo mimo ustave in zakonov ali celo v nasprotju z njimi in ki torej pomenijo zlorabo sicer nujnih omejitev.« In dodaja: »Nepravne, neformalne omejitve svobode so rezultat razmerja sil v družbi, posledica pravice, ki so jo samovoljno, nezakonito in nelegitimno prilaščajo tiste družbene sile, ki imajo družbeno moč in oblast /.../ Nelegitimne oblike omejevanja svobode obveščanja tečejo po številnih, bolj ali manj odkritih oziroma zakritih poteh, ki segajo do političnih pritiskov do kadrovskih sprememb v sredstvih javnega obveščanja,

zlorab prava in še posebej kazenskega prava.« (Ljubo Bavcon, Svoboda obveščanja (publicistika) in njene omejitve, Naši razgledi, Ljubljana 1983, številka 1, stran1-2)

2.3. MLADINA

Za časopis Mladina lahko zapišemo, da je bila eden nosilcev osamosvojitvene ideje, kar ji je v tistih časih prineslo naklado tudi do 80.000 izvodov. S tem pa je imela Mladina tudi veliko moč vplivanja na mnenje slovenskega in tudi jugoslovanskega bralstva. Kot taka pa je oblastnikom bila trn v peti, saj se je velikokrat dotikala »prepovedanih« tem, še zlasti kar se tiče Jugoslovanske ljudske armade.

»MLADINA (1943-), splošnoinformativni politično-kulturni (mladinski) tednik...Januarja 1943 je v Ljubljani izšla (z novim letnim štetjem) 1. št. Mladine kot glasilo Zveze slovenske mladine. List so razmnoževali v ciklostilnih tehnikah, po odhodu uredništva na osvobojeno ozemlje pa tiskali v tiskarni Urška na Rogu v nakladah od nekaj 100 do nekaj 1000 izvodov in v več pokrajinskih izdajah (gorenjska, štajerska, primorska). ... Po 1976 se je vsebinska zasnova Mladine začela radikalno spreminjati. Objavljala je vse več opozoril na organizacijsko zmedo, na napake posameznikov in napake v podrobnostih političnega sistema. V osemdesetih letih se je kritična presoja Mladine stopnjevala, pisci so obravnavali politični sistem, organiziranost ZK, gospodarstvo, izobraževanje, JLA. Uredništvo je bilo v tem obdobju pod stalnim formalnim in neformalnim pritiskom politične oblasti (CK ZKS, RK SZDL). Kljub temu je revija še naprej načenjala zgodovinske in t.i. tabu teme: zakulisje neuvrščenosti, mednacionalni odnosi, uspešnost samoupravljanja, samovolja JLA itd. Najbolj kritične številke Mladine je oblast prepovedala in zasegla. Mladina je po 11. Kongresu Zveze socialistične mladine Slovenije v Novem mestu (1982) postala

avantgardno opozicijsko glasilo prenovljene mladinske organizacije, ki se je osvobodila podrejene politične vloge. Pridobila je samostojen publicističen status in postala zelo popularna; po javnomnenjskih raziskavah jo je pri nakladi 22.000 izvodov bralo več kot 100.000 ljudi. Do konca osemdesetih let je Mladina ostala edina izrazito radikalno kritična množična revija, ki je obravnavala najrazličnejša aktualna družbena vprašanja; s tem je prišla v ospredje zanimanja širše jugoslovanske in slovenske javnosti.« (Smilja Amon, stran 169, Enciklopedija Slovenije, 7. zvezek, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1993)

2.4. OBLAST

Oblast: 1. možnost vplivati na koga, da ravna po določenih zahtevah, željah, če noče čutiti neprijetnih posledic

2. pravica odločati, ukazovati v organizirani družbeni skupnosti

3. *s prilastkom* celota pravic, ki jih ima država ali oblastnik v odnosu do določenega ozemlja

4. celota organov, oseb, ki imajo pravico odločati v organizirani politični skupnosti

5. *nekdaj* večja upravna oblast

(Slovar slovenskega knjižnega jezika, DZS, Ljubljana 1994)

»Politična oblast je osnovna oblika in osnova oblasti v družbi (vendar ta ni edina, saj obstajajo tudi druge oblike oblasti – starševska, partijska, cerkvena, ipd.). Kaže se v družbenem odnosu v katerem ena stran (oblastnik) lahko določa obnašanje in aktivnosti druge strani, s pomočjo realne ali potencialne uporabe organizirane prisile. Oblast pa se razlikuje od drugih odnosov, v katerih ena stran z zavestnim početjem (prepričevanje,

dajanje zgleda) usmerja obnašanje druge strani, v smislu doseganja svojih ciljev, s sposobnostjo uporabe sankcij kot sredstva, s katerim v končni fazi lahko doseže želeni učinek.« (Politička enciklopedija (1975) »Savremena administracija«, Beograd)

2.5. ODNOS DO OBLASTI

Oblastniki si želijo, da bi mediji pisali vedno samo tisto, kar jim ustreza in prinaša politične točke. Kako pa reagirajo, ko jim pisanje medijev ne koristi, lahko vidimo iz naslednjega citata: »V Jugoslaviji je bil glavni ideološko-kritični odstranjevalec Radovan Zogović, ki je deloval skupaj z Milovanom Đilasom, tedaj drugim človekom jugoslovanske komunistične nomenklature. Na Hrvaškem mu je bil sekundant Marin Frančić, medtem ko bi lahko bil v Sloveniji njihov partner najverjetneje Boris Zihlerl.« (Donat, Branimir Crni dossier, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske in Globus International, stran 9)

Medijski zorni kot nam je predstavil Bernard Nežmah, ki je bil v osemdesetih nekaj časa glavni urednik tednika Mladina. On v svojem Eseju o zgodovini svobode izražanja v množičnih medijih v osemdesetih pravi: »V osemdesetih je poleg najbolj razširjenega principa samocenzure, obstajalo še osem formalnih oblik omejevanja svobode izražanja:

1. funkcija odgovornega urednika
2. princip v.d.-jevstva
3. tiskovni svet pri SZDL
4. mestna oziroma univerzitetna konferenca zveze komunistov
5. izdajatelj
6. javni tožilec

7. sodišče

8. tiskarna«

Ja, tudi tiskarna, dogajalo se je tudi, da v določenih primerih delavci v tiskarni niso hoteli tiskati, ker naj bi jih menda zapisane besede preveč prizadele.

Svoje je dodala tudi tehnologija samega tiska, saj so prve izvode ponavadi nosili direktno javnemu tožilcu, ki je potem imel dovolj časa za cenzorsko branje. V primeru, da zapisano ni bilo v skladu s pričakovanji javnega tožilca, pa je lahko sledil dogovor ali pa zaplemba. V nekaterih primerih se je že vnaprej vedelo, da bo javni tožilec reagiral in da bo sodišče zaplembo potrdilo. To pa so izkoriščali tako novinarji oziroma njihovi uredniki kot tudi represivni aparat. Oblast se ni hotela v javnosti preveč kazati v represivni luči, po drugi strani pa so dobili tudi uredniki, ki so lahko objavili vsaj nekaj oziroma tisti preostali del, ki je bil malo bolj po godu oblastnikom.

2.6. SAMOCENZURA

Bolj kot odkrita cenzura je problematična samocenzura, ki je lahko hujša oblika cenzure, saj se naseli v avtorjevo podzavest. Samocenzuro je težko odkriti in pri vsakem posamezniku so razlogi in način samocenzuriranja malo drugačni.

»To nerazumevanje vzajemnega odnosa med »posamezniki« in njihovimi komunikacijskimi mediji pojasnjuje, zakaj zgodnje-moderna paradigma »svobode tiska« ni jasno dojela (kvazizavestnih) mehanizmov, s katerimi posamezniki »prostovoljno« omejujejo in zavirajo svoje izražanje. Izkušnja totalitarizma v 20. stoletju je poudarila problem avtocenzure, ki zagotovo ni omejen na totalitarne režime. Pokazalo se je, da cenzura ni nujno vse vidno oko in jeklena pest oddaljene oblasti, ki kraljuje nad svojimi

podaniki. Ni le izkušnja – obujena v uvodnem poglavju Kafkinega Procesu – vseh tistih, ki so živeli pod sodobnim despotizmom in ki poznajo pomen jutranjega trkanja na vrata. Cenzura lahko prevzame popolnoma drugo obliko. Lahko odmeva v naši notranjosti, se naseli v nas samih in vohuni za nami, kot zasebni tajnik, ki nas opominja, naj nikdar ne prestopimo meje. Notranji cenzor nas svari, da preveč postavljamo na kocko – svoj ugled, svoje družine, kariere, službe, pravne posege proti svojemu podjetju. Zadrzne nam ustnice, zatrepetamo in dvakrat premislimo – z nasmeškom. Okrepi prevladujoče mnenje in spodbudi »gramofonsko pamet« (Orwell). Njegova roka se dotakne celo naših otrok in prijateljev in jih uči umetnosti, kako prikriti tisto, kar v resnici mislijo. Cenzura prebiva v okornosti naših telesnih gibov, v predvidenem in spodobnem oblačenju, še predvsem pa v intelektualni strahopetnosti, suhoparnem humorju, leni imaginaciji in hlinjenih mnenjih, zavutih v obzirne besede.«

Op. O problemu samocenzure gl.: George Orwell, »The Freedom of the Press«, Times Literary Supplement, 3680 (15. September 1972), str. 1037-1039; Gyorgy Konrad, »Censorship in Retreat«.

3. FILOZOFIJA SVOBODE TISKA

John Keane v knjigi *Mediji in demokracija* (1992, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče) razlikuje več pristopov oziroma več razlikovanj cenzure. Tako Keane zapiše:

»V Britaniji, rojstni deželi modernega načela o svobodi tiska, lahko razločimo najmanj štiri različne vrste argumentov (čeprav se včasih prekrivajo). Vredno jih je dešifrirati, saj nam skozi pogled nazaj pomagajo postavljati v prihodnost usmerjeno politično teorijo medijev:

1. **TEOLOŠKI PRISTOP** je kritiziral državno cenzuro v imenu sposobnosti mišljenja, ki je dana od Boga in jo uživa vsak posameznik. Najznačilnejšo razlago zasledimo v delu Johna Milтона *Aeropagitica* (1644). Kljub odloku vlade, ki je določal licenco in cenzuro knjig, se je Milton zavzel za svobodni tisk, da bi se razširila božja ljubezen in »svobodni ter pametni duh«. Milton je dokazoval, da so omejitve tiska neučinkovite in neproduktivne – primerjal jih je z norim početjem »gizdalina, ki je mislil, da bo preprečil vstop vranam, če bo zaprl vrata parka«. Cenzura tiska je nedopustna tudi zato, ker ovira posameznika pri preskušanju v svobodnem mišljenju, preudarnosti in v odločitvi za krščansko življenje. Cenzorji – ki jih nikakor ne krasita »nezmotljivost in nepodkupljivost« – ne morejo odločati namesto nas, kako naj živimo. Bog je posameznike obdaril z razumom in s sposobnostjo, da berejo in po svoji vesti izbirajo med dobrim in zlim. Bog nam je izkazal zaupanje s tem, da nas je usmeril v branje knjig po lastni izbiri ter presoji in nas obdaril s ključem za tisk. Tako je Milton nasprotoval osamitvi uma. Vrline posameznikov se morajo neprestano razvijati in preverjati ob soočanju z nasprotnimi mnenji in izkušnjami. Vrlina ne more biti odvisna od nedolžnosti, ker se dobro in zlo

prepletata: »Človek ne more ločiti zrnja od plevela, dobre ribe v jati; zato mora biti opravilo angelov na koncu minljivih stvari.« Zlo obstaja zato, da preskuša dobro. Bogokletje in kleveta sobivata z resnico. Dobro lahko prepoznamo le, če poznamo zlo. Dopuščanje različnih, nasprotujočih si mnenj je zato osnovni pogoj za posameznikovo razsodnost in krepost. : »To, kar nas očičuže, je preskušanje in preskuša nas tisto, kar je nasprotno.«

Milton ni bil zagovornik popolne svobode tiska od državne regulacije. Vztrajal je, da bi morali knjige papističnih fanatikov uničiti in da bi bila v boju za krepost strpnost do nestrpnih enaka porazu. Strinjal se je, da zakon dosledno kaznuje vsako zlorabo ali samopašnost tiska. Vendar je trdno verjel, da je splošna prepoved objavljanja mnenj zlo. Državna cenzura je zavrgla božji dar, človeški razum. To je nekakšen umor: » Kdor ubije človeka, ubije razmišljajoče bitje, božjo podobo; toda tisti, ki uniči dobro knjigo, ubije sam razum, ubije božjo podobo, kakršna je bila v nas (to je kakor se je neposredno odražala v človekovem razumu)«.

2. Idejo, da bi morale upravljanje tiska voditi pravice posameznikov, je skiciral John Locke v delu *Epistola de tolerantia ad clarissimum virum* (1689). Teorijo o naravnih pravicah do svobode tiska je prvi jasno razvil Matthew Tindal v *Reasons Against Restraining the Press* (1704). Tindal je odklanjal religiozne zagovore cenzure tiska. V jeziku, ki spominja na Miliona, Tindal vztraja, da smo ljudje razumna bitja, ki jim je Bog dal sposobnost, da odločajo o resničnosti stališč. Toda šel je še dlje in v drugo smer, svoje zahteve je oprl na »naravno pravico vsakogar, da o verskih zadevah odloča po lastni presoji«. Omejevanje tiska je nekrščansko in v nasprotju z naravnimi pravicami. »Plemenita umetnost tiskanja, ki je bila po božji previdnosti

razodeta svobodnim ljudem zoper tiranijo klera, pod katere bremenom so se krivili (...), ne bi smela postati sredstvo, s katerim bi nas duhovščina ponovno zaslužila.« Temu trendu nasprotuje naravna težnja posameznikov, da bi »na skrivaj« objavljali proti državnim restrikcijam. Prav je tako in spodobi se, je zatrjeval Tindal, kajti posamezniki so upravičeni, da svoje naravne pravice svobodno uporabljajo proti oblasti. Med temi pravicami je osnovna pravica do svobode tiska. »Kakor zvest pes« svobodni tisk »varuje pred presenečenji in pravočasno opozarja na bližajočo se nevarnost«. Svoboda tiska je garant svobode od političnih pravil, parlamentarnih prevar in oblastnega zaslužjevanja.

3. Utilitaristična teorija je ocenjevala državno cenzuro javnega mnenja kot dovoljenje za despotizem, in nasprotujočo načelu večanja sreče vladanih. Argument za »dobro vladanje s pomočjo svobode tiska in svobode govora« je najtemeljiteje razdelan v pismih Jeremyja Benthama španskim bralcem *On the Liberty of the Press and Public Discussion* (1820-1831). Bentham je poudarjal, da so najboljše vlade in zakoni tisti, ki ustvarjajo največje možno srečo največjega števila ljudi.

Tovrstni despotizem – »žejo po neomejeni oblasti« – je moč ukrotiti, tako kot v Združenih državah Amerike, s pomočjo naslednjih mehanizmov: s širitvijo državljanskih pravic, tajnim glasovanjem in rednimi volitvami. Še zlasti pomembna je svoboda tiska, saj brez nje volitev ni mogoče imeti za svobodno in uspešno izražanje volje volilcev. Periodične volitve brez trajne svobode tiska bi spominjale na farmo, kjer so »ovčarski psi zaprti osem mesecev na leto, ovce pa so ta čas prepuščene v varstvo volkovom.« Utilitaristi torej utemeljujejo svobodo tiska kot protiutež despotski vladi – kot »nadzor nad oblastjo peščice vladajočih«. Tako sta možna oblikovanje in uporaba zakonov, ki jih bo podprla največja možna sreča

največjega števila vladanih. Svoboden tisk je zaveznik sreče. Svoboda tiska povečuje srečo vladanih.

4. Četrti zagovor svobode tiska vodi ideja o doseganju Resnice prek neomejevane javne razprave med državljani.

Op.: Vse navedbe po: John Stuart Mill, *On Liberty*, v: J.M. Robson (ur.), *Essays on Politics and Society*, Toronto in Buffalo 1977, str. 213-310.

Prilastiti si nezmotljivost pomeni zatirati morebitno resnico; pomeni odločati o resnici mnenja namesto drugih, ne da bi jim omogočili poslušati ali preudariti protiargumente. Drugič, tudi če se izkaže, da je mnenje napačno, pogosto vsebuje zrno resnice. Prevladujoče mnenje o katerikoli stvari je le redkokdaj vsa resnica. To pomeni, da lahko pridemo do prave resnice šele takrat, ko jo soočimo z drugimi, nasprotnimi mnenji. In končno, dokazuje Mill, celo, ko je mnenje čista resnica in nič drugega kot resnica, bo ta brez kritike kmalu degenerirala v predsodek – v »mrtvo dogmo, ne v živo resnico« (str.245).

»Usodna težnja človeštva, da preneha razmišljati o stvari, ko ta ni več sporna, je razlog za polovico njegovih zmot.«

Torej Keane razločuje in prikaže štiri tipe argumentacije v prid svobodi tiska. Prvi, »teološki«, zagovarja svobodo tiska v imenu razuma, s katerim je človeka obdaril Bog. V drugem je svoboda tiska argumentacijsko povezana s pravicami posameznika. Tretji, utilitaristični, dokazuje, da svoboda tiska prispeva k največji možni sreči največjega števila vladanih. Četrti vidi v neomejeni javni razpravi najzanesljivejšo pot pri iskanju »Resnice«.

4. ZGODOVINA CENZURE

Nekateri avtorji opozarjajo, da je cenzura starejša od samega pojava časopisov, saj so cerkveni veljaki prepovedovali spise, ki niso bili po volji cerkvenih oblastnikov.

Tovrstna cenzura je šla celo tako daleč, da je papež Pij V. 1572 izdal navodilo, po kateri se je lahko izrekla celo smrtna kazen za širjenje necenzuriranega tiska.

Cenzure imajo tako različne ideologije, razloge kot tudi oblike. V imenu skupnega oziroma javnega interesa naj bi tisk grajal tirane in hudodelce, ki dušijo javno mnenje ali se mu izogibajo. Zloraba politične oblasti bi bila tako razgrnjena pred javnostjo.

Vendar pa je bil tisk podvržen tudi visokim poštninam in davkom, ki naj bi preprečili izhajanje nepravih tiskovin. Do sredine 19. stoletja je cena tiska naraščala predvsem zaradi visokih poštnin. Te so izvirale iz leta 1712, ko so torijski ministri kraljice Ane odločili, da bodo dodatno napolnili državno blagajno (in zadali udarec opozicijskemu tisku), z obdavčitvijo časopisov, pamfletov in oglasov. Omejevali so jih tudi pri samem delu, kajti časopisni poročevalci so lahko vstopili v parlament le z dovoljenjem; do leta 1875 pa so jih lahko v trenutku odposlali z galerije.

Tudi eden od začetnikov komunistično socialistične ideje Karl Marx je bil proti cenzuri, sploh, ker je nemogoče najti dobrega cenzorja. »Zares radikalno zdravljenje cenzure bi bila njena odprava; kajti institut je slab, inštitucije pa so močnejše kot ljudje. A naj bo naše mnenje pravilno ali ne. Vsekakor pruski pisci z novo instrukcijo ne pridobijo niti realne svobode tiska niti idealne zavesti.« (Karl Marx (1984) Cenzura in svoboda tiska, RK ZSMS, Ljubljana, stran 47)

Lenin je v času, ko še ni bil na oblasti govoril o svobodi tiska, potem pa že 1917 izdal dekret, s katerim je ukinil vse časopise, ki bi kakorkoli dišali po opoziciji. Eden voditeljev oktobrske revolucije Lev Trocki ob tem pravi: »Tisk ni orožje neke

abstraktne družbe, ampak dveh nepobotljivih, oboroženih in na smrt skreganih strani. Mi uničujemo tisk kontrarevolucije enako kot uničujemo njihove pozicije, njihova skladišča, komunikacije in tajne službe.«(Bjelica Mihailo(1983): Štampa i društvo. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Jugoslovenski institut novinarstva, stran 98)

Niso pa se vsi komunistični voditelji in mnenjski voditelji strinjali s tako logiko. Roza Luxemburg se s takimi dejanji ni strinjala: »Svoboda samo za pristaše oblasti, samo za člane ene stranke, ne glede kako številčna je ta, ni svoboda. Svoboda je zmeraj samo svoboda tistega, ki misli drugače.« (Izabrani spisi Roze Luxemburg, Zagreb, 1974)

Za naš teritorij in čas pa je najbolj pomembna ustava iz leta 1974, ko se je decentraliziralo financiranje informativnih dejavnosti: republike in pokrajine so bile odgovorne za razvoj sistema informiranja na svojem teritoriju. Še bolj pomembno pa je bilo načelo oziroma pravica, ki je bila dodana, in sicer da se državljanom zagotavlja da bodo obveščeni o dogodkih v državi in svetu.

5. ZAKONODAJA

Če je cenzura orodje represivnega državnega reda, potem bi lahko rekli, da samoupravni socializem ni bil represivna državna ureditev, saj uradno cenzure ni bilo. Kljub temu pa je bil eden prvih zakonov, ki je bil sprejet v novi Jugoslaviji zakon o tisku, saj je bil sprejet že 24. avgusta 1945. Seveda je bil delež kritik s strani maloštevilne opozicije, češ, da ne omogoča svobode tiska. Odgovor vodilnih je bil, da je sedaj država v rokah velike večine ter da so omejitve v zakonu zaradi tistih, ki so se skrivali, ko se je narod boril. Sam zakon pa naj bi bil sprejet za trenutno situacijo, ko pa se bodo razmere v državi, izboljšale bodo predlagali nov zakon. Zakon je bil sprejet s 356 poslanci za, le 17 pa jih je glasovalo proti.

Kasnejše spremembe niso prinašale bistvenih sprememb, spreminjale so se le formulacije. »Tako so recimo oblastniki spremenili formulacijo za prepoved iz »vznemirjenje med ljudmi« (1960) v »hujše vznemirjenje občanov« (1986), vse pa v smislu, kot so dejali, »nadaljnega procesa demokratizacije javnega informiranja«. Praktično pa so bile vsebine členov, kadar se je oblast odločila za prepoved, tako ali tako nepomembne. Ob zakonih o tisku je imela v pomoč še številne druge zakone (Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Zakon o založništvu, Zakon o avtorskih pravicah itd.), podzakone in predpise, predvsem Kazenski zakon Jugoslavije (oziroma republik in pokrajin), kjer so bili represivni členi o verbalnem deliktu in sovražni propagandi vedno uporabni.« (Marjan Horvat, Prepovedi in zaplembe tiskane besede v Sloveniji 1945-1990, diploma)

Sredi in konec osemdesetih se je že veliko govorilo o demokraciji. Veliko se je govorilo tudi o svobodi tiska oziroma svobodi medijev in vse več je bilo tistih, ki so si upali tudi

javno povedati oziroma napisati tisto kar mislijo. Tako je 1989 izšel zbornik razprav z naslovom »Omejitve javne besede« (ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989). V tem zborniku se je več avtorjev lotilo problema omejevanja javne besede. Različni strokovnjaki so se lotili različnih vidikov oziroma problemov javne besede. Poglejmo si nekaj razprav iz tega zbornika, ki nam bodo najboljše prikazale takratno politično in zakonodajno stanje, čeprav je leta 1989 represivni aparat že močno popuščal.

5.1. OMEJITVE VARUJEJO SVOBODO

Lenart Šetinc, ki je bil izvršni sekretar predsedstva CK ZKS, je napisal razpravo z naslovom »Omejitve varujejo svobodo«. V njej med drugim tudi zapiše:

»Naša družbena ureditev je kljub zaostajanju v uveljavljanju človekovih pravic (glej L. Bavcon, na istem mestu) prav gotovo dala pomemben prispevek k vsebini svobode javne besede: predvsem s samoupravnim odločanjem tudi v tej sferi življenja, pa tudi z nekaterimi novimi oblikami zagotavljanja pravice obveščanja (npr. sodno varovana ustavna pravica ljudi in drugih subjektov, da prek glasil sporočajo informacije in mnenja), kar pa ne pomeni, da pri uveljavljanju teh pravic in svoboščin v praksi ni težav.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, str.12)

Torej priznava, da so v praksi težave, ki jih je potrebno odpraviti in doda še nekatere predloge:

»Ne glede na različne zadržke, je v svetu splošno uveljavljeno spoznanje, da so določene omejitve javne besede nujne, da so celo pogoj za uveljavljanje svobode obveščanja. Skupni imenovalec teh omejitev je v 29. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki pravi, da omejitve temeljijo na obveznostih do skupnosti, v kateri živimo, na spoštovanju pravic in svoboščin drugih oseb in ciljev ter načel Združenih narodov. Naša ustava pa določa, da nihče pravic in svoboščin ne sme uporabljati za to, da bi spodkopaval temelje ustavne ureditve, da bi ogrožal neodvisnost države, da bi kršil ustavne svoboščine in pravice človeka in občana, da bi ogrožal mir in enakopravno mednarodno sodelovanje, da bi razpihoval nacionalno, rasno in versko sovraštvo in nestrpnost (glej Ustavni okvir javne besede, I. Kristan). To ne pomeni, da v naši (izvedbeni) zakonodaji ni kaj spremeniti, nasprotno celo vrsto slabosti ugotavljamo v kazenski zakonodaji, zakonih o javnem obveščanju, v zakonu o prekrških zoper javni red in mir v (kazenskem) procesnem pravu.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989)

Lenart Šetinc se nadalje dotakne tudi nujnih sprememb zakonodaje, ki naj bi omogočila bolj demokratično delovanje javnih občil.

»Skupščina SR Slovenije je 25. oktobra 1988 obravnavala poročilo o uresničevanju zakona o javnem obveščanju ter ugotovila, da se uresničujejo temeljni cilji zakona. Hkrati je skupščina menila, da bo potrebno pripraviti celovitejše spremembe in dopolnitve zakona o javnem obveščanju, pri čemer bo treba upoštevati naslednje usmeritve:

- krepitev pluralizma interesov, kulturo dialoga ter etike javne besede;
- zmanjšanje represije na področju javnega obveščanja;

- krepitev profesionalne odgovornosti novinarjev in drugih udeležencev v javnem obveščanju.

Skupščina meni, da je potrebno zakon dopolnjevati v dveh fazah. V prvi fazi naj izvršni svet Skupščine SR Slovenije predloži spremembe in dopolnitve zakona, ki bodo opredelile odgovornost ustanoviteljev javnih glasil za zagotavljanje materialnih in drugih pogojev za njihovo nemoteno delovanje, zagotovile enakopravno odločanje ustanovitelja in organa upravljanja v sredstvih javnega obveščanja pri imenovanju glavnih in odgovornih urednikov, uredile podeljevanje Tomšičevih nagrad kot osrednjega družbenega priznanja za novinarsko delo ter natančneje opredelile rabo slovenskega jezika v javnih glasilih.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 16)

5.2. USTAVNI OKVIRI JAVNE BESEDE

Najvišji pravni predpis, ki določa temeljna načela in oblike družbene, politične in gospodarske ureditve države je ustava. Takratno ustavo je v zborniku Omejitev javne besede predstavil Ivan Kristan, profesor Pravne fakultete v razpravi »Ustavni okviri javne besede«.

Seveda se je najbolj lotil ustave in v njej zapisanih pravicah in dolžnostih javne besede.

»Pravico do obveščenosti je v ustavnem sistemu Jugoslavije potrebno povezati po eni strani z ustavno svobodo misli in opredelitve in na drugi strani s svobodo tiska in drugih oblik javnega obveščanja.

Svoboda tiska in drugih oblik javnega obveščanja in javnega izražanja v ustavi in koncipirana zgolj s stališča negativne opredelitve torej, da izključuje vsako obliko cenzure, ampak jo ustava oblikuje aktivno s tem, da poudarja, da imajo občani pravico v sredstvih javnega obveščanja izražati in objavljati svoja mnenja, kot tudi pravico občanov organizacij in društev, da lahko ob pogojih, ki jih določa zakon, izdajajo tisk ter širijo obvestila z drugimi sredstvi obveščanja.

V zvezi s pravico do obveščnosti o dogodkih doma in po svetu je tudi ustavna dolžnost tiska, radia in televizije, da objavljajo mnenja in obvestila organov, organizacij in tudi občanov, ki so pomembna za javnost. Tu gre torej za poudarjanje dolžnosti obveščanja, ki je naslovljena na tisk, radio in televizijo. Verjetno je v ta sklop dolžnosti obveščanja treba uvrstiti tudi obvestila, ki se nanašajo na dogodke v kazenskem pregonu in so pomembna za javnost.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 63 in stran 64)

Ivan Kristan pa se dotakne tudi problema, ki nastane ob srečanju pravice javnosti do obveščnosti in pravice posameznika do osebnega življenja:

»Potrebno je izhajati iz ustavne pravice človeka, da je zavarovano njegovo osebno življenje, njegova intimna sfera osebne in družinskega življenja. Ustava jamči nedotakljivost integritete človekove osebnosti osebne in družinskega življenja in drugih pravic osebnosti. Zaradi tega je v ustavi posebej tudi zajamčeno spoštovanje človekove osebnosti in človekovega dostojanstva v kazenskem in vsakem drugem postopku, nadalje med odvzemom oziroma omejitvijo prostosti, kakor tudi med izvrševanjem kazni.

To je torej tisto področje, kjer prihaja do križanja dveh nasprotnih interesov. Po eni strani interes javnosti za obveščanje o dogodkih v zvezi s kazenskim pregonom in po drugi strani ustavno načelo o varovanju nedotakljivosti človekove osebnosti in človekovega osebnega ter družinskega življenja ter načelo domnevne nedolžnosti, marveč, da nihče ne more veljati za storilca kaznivega dejanja, dokler to ni ugotovljeno s pravnomočno sodbo.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 62 in stran 63)

Potem pa še doda, da pravica do javne besede ne pomeni, da jo lahko zlorabljaš. In opiše postopek, ki ga je dolžan javni tožilec sprožiti ob zlorabi svobode tiska.

»Kot velja za vse svoboščine in pravice, ki jih določa ustava in ki jih sicer šteje za nedotakljive – to pomeni, da jih ni mogoče niti vzeti niti omejiti – velja to še posebej tudi za pravico do obveščanja in za svobodo tiska, namreč da jih je prepovedano zlorabljeni. Za vse svoboščine in pravice velja, da jih nihče ne sme uporabljati za to, da bi spodkopaval temelje ustavne ureditve, da bi ogrožal neodvisnost države, da bi kršil ustavne svoboščine in pravice človeka in občana, da bi ogrožal mir in enakopravno mednarodno sodelovanje, da bi razpihoval nacionalno, rasno in versko sovraštvo ali nestrpnost itd. S tem v zvezi zakon o javnem obveščanju določa primere, v katerih je prepovedano razširjati tisk oziroma sporočila (če so objavljeni zaupni dokumenti ali podatki, ki so po svoji naravi državna, uradna ali gospodarska tajnost, če se prenašajo neresnične ali alarmantne vesti, če se hudo žali morala itd.). Po zakonu o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik informacij pa je predviden postopek za sprejem prepovedi razširjanja tiskanih stvari in pristojnost javnega tožilca, da začasno prepove razširjanje tiskanih stvari oziroma določa pristojnost rednega sodišča, da dokončno

odloči o prepovedi razširjanja tiskanih stvari.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 64)

V zakonu torej pišejo o zlorabi tiska, ne pa o nedotakljivosti vladajočih. Iz Mladinega zornega kota manjka predvsem zakon, ki bi preprečeval zlorabo tožilskega položaja in zakonodaje ter ustave, zaradi prikrivanja resnice in zaradi čuvanja vladajočih elit.

5.3. ZAKON O PREKRŠKIH ZOPER JAVNI RED IN MIR – ZPJRM (Uradni list SRS, št. 16/74)

Mladina je bila največkrat zaplenjena oziroma je bila kaznovana tako ali drugače zaradi zakona o prekrških zoper javni red in mir, ker naj bi s svojim pisanjem vznemirjala občane. Ta zakon je bil sprejet leta 1974 in Mladina se je pri svojem delovanju večkrat srečala z njegovimi člani. Z vsemi tožbami, zaplembami in s tem povezanimi javnimi in manj javnimi debatami, so tudi oblastniki uvideli, da je tak zakon nesmiselen. Lenart Šetinc v svoji razpravi pravi:

»Prav anahronistično se sliši določba 10.člena (ZPJRM) točka 2:

»kdor izreka ali razširja vznemirljive vesti ali trditve, ki žalijo narodno ali politično zavest občanov ali lahko izzovejo vznemirjenost občanov ali njihovo nerazpoloženje nasproti državnim organom in njihovim zakonitim ukrepom, ali s katerimi se lahko ogrozita javni red in mir ali ovira ali prepreči izvršitev ukrepov državnih organov«.

Inkriminirane izjave, vesti ali trditve morajo najprej biti sposobne objektivno povzročiti posledice, določene v točki 2; to pomeni, da morajo izjave, vesti ali trditve biti resne; treba je razlikovati resnične in neresnične vesti ali trditve – vznemirjenje, ki ga povzroči resnična vest praviloma ne more biti prekršek. O uporabi 2.točke 10.člena ZPJRM ima ta zakonska določba vsaj tri resne slabosti:

- v ZPJRM so inkriminirane poleg vesti tudi trditve, torej tudi subjektivna mnenja, stališča in ocene, kar je v moderni pravni teoriji in v demokratični družbi nesprejemljivo, saj posega v svobodo mišljenja – eno temeljnih pravic človeka.
- ZPJRM omogoča inkriminacijo vznemirjanja ljudi z razširjanjem resnične vesti ali trditve: dobesedna in dosledna uporaba te določbe bi seveda pripeljala do absurda, kajti vsakodnevno srečujemo hudo vznemirljive novinarske članke.
- Katere so vesti ali trditve, ki žalijo politično zavest občanov ? Vsaka politična razprava, v kateri sodelujejo ljudje različnega političnega prepričanja, bi se lahko končala pri sodniku za prekrške.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 17)

5.4. NEODVISNOST SODSTVA

Do zdaj smo lahko spoznali, da je bilo leta 1989 že precej govora o svobodi tiska. Tudi zakonska ureditev je bila na papirju dokaj ugodna v primerjavi z drugimi socialističnimi državami. Motila pa je uporaba teh zakonov, ki so se zlorabljali. Da je bilo teh zlorab vse manj in da se je sploh kaj premaknilo, imajo veliko vlogo tudi sodišča oziroma sodniki. Seveda tisti, ki so presojali po zdravi pameti in si razlagali zakone demokratično. Zato je bila neodvisnost sodstva zelo pomembna. O njej je v zborniku Omejitve javne besede spregovoril Janez Šinkovec, ki je pisal tudi prispevke na temo

svobode javne besede. V zborniku Omejitve javne besede (ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989) je napisal prispevek z naslovom »Neodvisnost sodstva«

»Neodvisnost sodišča kot subjekta je posledica potrditve in garancije samostojnosti sodne funkcije in sodnega sistema kot organa družbene skupnosti. Navzven sodnik nima druge avtoritete kot le zakon. (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 79)

Sodišče opravlja sodno funkcijo na temelju ustave, zakonov ter v okviru ustav in zakonov in na podlagi samoupravnih splošnih aktov. V tem smislu uporabljamo pojem »pozitivno« pravo. Vendar ne gre za enostaven mehanični prenos prava na konkretni primer, gre za interpretacijo zakona, za njegov prenos v resnično življenje, kar je bistvena funkcija sodišča. (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 80)

Za opravljanje opisane funkcije sodišč je potrebno zagotoviti njihov ustrezen položaj, to pomeni, da niso sodišča izpostavljena pritiskom politike, javnemu mnenju, ki je ne redko lahko sporno, in drugim. Prav v tem delu lahko nastopijo problemi pri obravnavanju dela pravosodnih organov v sredstvih javnega obveščanja.

Posebej so občutljiva vprašanja nastopa nosilcev javnih funkcij in pooblastil, če ti vnaprej zavzemajo stališče o zadevi, glede katere teče kazenski postopek. Ti bi morali biti pri izražanju posebej pozorni na to, da razpravljajo o obstoju suma in da ne postavljajo vnaprej kakšnih kategoričnih trditev. (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 81)

Pri obravnavanju političnih deliktov v sredstvih informiranja je potrebna izrazita strokovnost, saj se morajo navajati v člankih dejstva in dogodki, da se navaja, kaj šteje

obtožba za sovražno delovanje. Površnost na tem področju lahko povzroči številne reakcije, kakor da gre v resnici le za preprečevanje svobode misli, ne pa tudi za konkretne aktivnosti s prepovedanimi oblikami. (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 82)

V pravni teoriji, med literati in v javnih informacijskih sredstvih so pogoste polemike o represiji na področju umetniškega in znanstvenega ustvarjanja. Predsedstvo CK ZKS je na 60.seji dne 14.5.1986 poudarilo, da je na tem področju kazenska represija utemeljena le v primerih, ko so napadeni temelji družbenopolitičnega sistema in je hkrati podana ustrezna stopnja družbene nevarnosti takih ravnanj. Zato je potrebno vedno odgovorno presojati, kdaj je na mestu kritika, polemika, dialog, politika uredništva, ukrepanje družbenih in samoupravnih organov, kdaj pa represija. Ta stališča so pravno utemeljena, saj je bistveni element vsakega kaznivega dejanja stopnja družbene nevarnosti.«

(Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 83)

5.5. USTANAVLJANJE JAVNIH GLASIL (POSTOPEK, POGOJI, OMEJITVE)

Slobodan Rakočevič, je bil član izvršnega odbora predsedstva RK SZDL, je v zborniku »Omejitve javne besede« (ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989) pod naslovom »Ustanavljanje javnih glasil (postopek, pogoji, omejitve)« spregovoril o ustanavljanju javnih glasil. Ena najbolj pomembnih stvari je bil izbor urednika, saj je s pravim urednikom mogoče doseči, da se objavljajo »prave« novice ali pa da si imel probleme. Zaradi tega je seveda bolj kot vse drugo izbira urednika politična stvar. Še

danes, ko je vse bolj v ospredju ekonomski dejavnik, se ne pozablja na pravo politično oziroma svetovnonazorsko orientacijo. Rakočevič o tem pravi:

»Vprašanje seveda še zdaleč ni pravno, ampak je predvsem konceptualno in v veliki meri politično. Prav iz pravne ureditve tega vprašanja pa se lahko lepo razberejo medsebojni odnosi med različnimi subjekti (ustanovitelja, organov upravljanja, časopisnega sveta, uredništva) in njihov odnos do javnega glasila. Po sedanji ureditvi imenuje urednike ustanovitelj tako, da mora obvezno pridobiti mnenje organa upravljanja in časopisnega oziroma programskega sveta. Ustanovitelj določa to zasnovo, glavni in odgovorni urednik pa je za uresničevanje zasnove odgovoren ustanovitelju, kar je seveda logično – v nasprotnem primeru bi bilo vprašljivo, zakaj ustanovitelj sploh ustanavlja določeno javno glasilo.

Dosedanja praksa je pokazala, da so ustrezno urejene medsebojne pravice in obveznosti ustanovitelja; organov upravljanja in časopisnih svetov. Možno je, da se odnosi tudi drugače uredijo in da se na drugačen način razporedijo tudi posamezne pravice in dolžnosti, vključno tudi ureditev imenovanja glavnega in odgovornega urednika.«

(Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 96)

Mladina je bila večkrat obtoževana ali celo prepovedana, zaradi objave mnenj in odgovorov, pomembnih za javnost. Seveda so si na uredništvu Mladine in oblastniki to svobodo razlagali vsak po svoje. Da pa je bila v zakonih ta pravica zapisana nam predstavlja tudi Slobodan Rakočevič:

»Svoboda obveščanja spada pri nas med temeljne ustavne svoboščine in pravice človeka in občana. Tradicionalna politična svoboščina v našem sistemu samoupravne demokracije ni samo bistveno razširjena, ampak ima tudi novo vsebino in, kot pravi Kardelj, dobiva tudi humanejši pomen. Svoboda obveščanja pri nas ne pomeni samo, da ni nobene cenzure informacij, ampak pomeni predvsem pravico delovnih ljudi in občanov, da so obveščeni in da obveščajo. Ustava zagotavlja občanom pravico, da so obveščeni o vseh vprašanjih, od katerih je odvisen njegov družbenoekonomski položaj, kakor tudi o vseh dogodkih v domovini in po svetu, ki so pomembni za njihovo življenje in delo ter o vprašanjih, ki so pomembna za skupnost.

Prav tako je občanom zagotovljeno, da v sredstvih javnega obveščanja izražajo in objavljajo svoja mnenja, izdajajo tisk in širijo obvestila prek drugih sredstev javnega obveščanja.

V teh okvirih imajo poseben pomen sredstva javnega obveščanja, ki so že po ustavi dolžna resnično in objektivno obveščati javnost, pa tudi objavljati za javnost pomembna mnenja in obvestila organov, organizacij in občanov. Po ustavi se z zakonom (in samo z zakonom) lahko za posamezne svoboščine in pravice predpiše le način njihovega uresničevanja, vendar samo takrat, kadar je to v ustavi izrecno predvideno ali pa če je za uresničevanje določenih svoboščin in pravic to neogibno. Ustava za nobeno od obravnavanih svoboščin in pravic na področju javnega obveščanja izrecno ne zahteva, da se mora z zakonom določiti način njihovega uresničevanja; v zakonu o javnem obveščanju pa je glede na naravo posameznih pravic predviden način uresničevanja pravice do objave obvestil, mnenj, odgovorov in popravkov. Uveljavljanje pravice do popravka ne povzroča večjih težav, je nekoliko kompleksnejše vprašanje, kako določiti način uresničevanja pravice do objave mnenj, pomembnih za javnost. Pri uresničevanju te pravice lahko v praksi prihaja do navzkrižij med posameznikom in sredstvi javnega

obveščanja. Mnenje o pomembnosti kakšnega prispevka (mnenja, obvestila) se pri posamezniku, ki ga je napisal, gotovo lahko razlikuje od mnenja tistega, ki v posameznem sredstvu javnega obveščanja odloča o objavi. Zato že ustava sama omejuje to pravico tako, da nalaga sredstvom javnega obveščanja objavo samo tistih obvestil in mnenj, ki so pomembna za javnost.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 94)

Kako pa se lotiti tega protislovja med pravico do obveščnosti in katera so tista mnenja, ki so pomembna za javnost. Rakočevič vlogo presojevalca nalaga uredniku:

»V vsakem primeru gre lahko za konkretno presojo, ki jo mora v skladu s svojo odgovornostjo, ki jo ima v posameznem sredstvu javnega obveščanja, prevzeti odgovorni urednik. Pri tem ne smemo prezreti, da mora odgovorni urednik pri tem upoštevati ne samo profesionalne, ampak tudi vse etične in moralnopolitične vidike, temeljno vsebinsko zasnovo in drugo ter v tej luči presoditi pomen vsakega konkretnega obvestila.

Zakon o javnem obveščanju vsebuje nekatere elemente in kriterije, ki jih je potrebno upoštevati pri konkretni presoji. Javna glasila morajo objavljati tiste za javnost pomembne informacije in mnenja občanov, ki so sicer v skladu z njihovo vlogo in dolžnostmi, na katere se opozarja v prvem odstavku 73.člena ZJO – to so dolžnost javnih glasil, da zagotavljajo delovnim ljudem in občanom obveščnost o dogodkih v domovini in po svetu, ki so pomembna za njihovo življenje in delo, in o vprašanjih, pomembnih za skupnost. V prvem odstavku je določena obveznost javnih glasil, da objavljajo takšne informacije in mnenja. V drugem odstavku pa so kriteriji tudi izrecno določeni kot element, ki ga je pri konkretni objavi potrebno upoštevati. To pomeni, da

je objavljanje informacije, mnenj in odgovorov iz 73.člena sestavni del uredniške politike, ki mora biti seveda v skladu s programsko zasnovo posameznega javnega glasila.

V drugem odstavku 74.člena so določeni razlogi zaradi katerih glavni in odgovorni urednik lahko zavrne objavo informacije, mnenja ali odgovora. Zakon v tem odstavku sicer pravi, da »glavni in odgovorni urednik zavrne objavo«, po čemer bi lahko sklepali, da v navedenih primerih glavni in odgovorni urednik obvezno zavrne takšne informacije, mnenja ali odgovore, ker pa je obstoj zakonsko določenih pogojev stvar presoje glavnega in odgovornega urednika, je jasno, da gre za fakultativno odločitev; glavni in odgovorni urednik bo ne glede na obstoj razlogov, ki dovoljujejo zavrnitev objave informacije, mnenja ali odgovora, le-to lahko objavil. Glavni in odgovorni urednik zavrne objavo informacije, mnenja ali odgovora v naslednjih primerih:

1. Če ne izpolnjuje pogojev za objavo iz 73.člena. Pogoji, ki jih glede objave informacije in mnenj vsebuje 73.člen, so naslednji:
  - informacija ali mnenje mora biti pomembna za javnost. Zato prvi odstavek 73.člena določa samo nekatere elemente, ki se pri tem upoštevajo. Informacija ali mnenje se mora nanašati bodisi na dogodke v domovini in po svetu, ki so pomembni za življenje in delo delovnih ljudi in občanov in o katerih so jih javna glasila dolžna obveščati; bodisi na vprašanja, ki so pomembna za skupnost in o katerih so javna glasila prav tako dolžna zagotavljati obveščenost. Objava odgovora predstavlja, da je bila določena informacija že objavljena, z odgovorom pa bi se morala bistveno dopolniti dejstva in podatki in takšne informacije. Glavni in odgovorni urednik bo na podlagi tega članka zavrnil objavo odgovora, če informacija v tem glasilu sploh ni bila objavljena ter če se z

odgovorom bistveno ne dopolnjujejo podatki in dejstva iz objavljene informacije.

2. Glavni in odgovorni urednik zavrne objavo informacije in mnenja, če oceni, da ta zaradi objave v drugem javnem glasilu ni več potrebna.
3. Glavni in odgovorni urednik zavrne objavo informacije, mnenja in odgovora, če misli, da bi objava lahko povzročila prepoved razširjanja javnega glasila ali pa če oceni, da bi bil zaradi objave kazensko ali odškodninsko odgovoren. Razlogi, zaradi katerih je mogoče prepovedati razširjanje javnega glasila, so določeni v 98.členu zakona o javnem obveščanju in v zakonu o prepovedi zlorabe svobode tiska in drugih oblik informiranja (Uradni list SFRJ, št. 58/76). Glavni urednik je odgovoren, da presodi, ali so podani kakšni razlogi, ki bi utegnili povzročiti prepoved razširjanja.
4. Glavni in odgovorni urednik zavrne objavo informacije, mnenja ali odgovora, če je žaljivo ali v nasprotju z načeli novinarske etike. Objavljanje informacij, ki škodujejo časti, dobremu imenu ali občanov ali družbeni skupnosti, pomeni zlorabo svobode obveščanja in ima za posledico odgovornost po zakonu (drugi odstavek 97.člena ZJO). Glavni in odgovorni urednik je dolžan o zavrnitvi objave informacije, mnenja ali odgovora o tem obvestiti avtorja. Pri tem je dolžan navesti razloge, zaradi katerih se je odločil za zavrnitev objave. Zakon določa tudi roke, v katerih je glavni in odgovorni urednik to dolžan storiti. Za dnevnike, tednike in glasila, ki izhajajo pogosteje kot na 14 dni, je ta rok 8 dni od prejema informacije, mnenja oziroma odgovora; za vsa druga glasila pa 30 dni. Če informacija, mnenje ali odgovor ni bil objavljen v nasprotju z odločitvijo sveta, se zagotavlja sodno varstvo po 67.členu zakona o upravnih sporih v postopku, ki ga določa ta zakon v členih 68.do 76. V SR

Sloveniji so za odločanje o predlogih za varstvo zaradi nezakonitega dejanja pristojna od 1.1.1979 temeljna sodišča na podlagi drugega odstavka 98.člena in v zvezi z 29.členom zakona o rednih sodiščih. O predlogu zaradi nezakonitega dejanja odloča temeljno sodišče v skladu s 73.členom zakona o upravnih sporih tako, da se s sklepom prepove nadaljevanje dejanja ali pa se predlog zavrne.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 101,102)

5.6. ZLORABA SVOBODE JAVNE BESEDE

V tem zborniku »Omejitev javne besede« je o prepovedi razširjanja javne besede pod naslovom »Zloraba svobode javne besede« pisal takratni sodnik Vrhovnega sodišča SRS Mitja Deisinger. Njegova tema je bila prepoved razširjanja po zakonu o javnem obveščanju in zakonu o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja:

»Svoboda tiska temelji na 167.členu ustave SFRJ oziroma v republiki tudi na 209.členu ustave SRS. **Cenzura razen v vojnem času ni dovoljena.** Kaj predstavlja zlorabo je opredeljeno v drugem odstavku 203.člena ustave SFRJ in v drugem odstavku ustave SRS. Z ustavno določenih svoboščin in pravic namreč ni možno uporabljati tako, da bi se s tem spodkopavala temelja samoupravne demokratične ureditve, ogrožala neodvisnost države, kršila ustavno zajamčene pravice in svoboščine, ogrožal mir in enakopravno mednarodno sodelovanje, razpihovalo nacionalno, rasno in versko sovraštvo ali nestrpnost, spodbujalo h kaznivim dejanjem ali bi se žalila javna morala. V zakonu o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja

(Uradni list SFRJ, št. 58/75) je v 2.členu določeno, da je prepovedano razširjati tiskane stvari:

1. s katerimi se delajo kazniva dejanja zoper temelje socialistične samoupravne družbene ureditve in varnost SFRJ ter kazniva dejanja zoper oborožene sile SFRJ;
2. s katerimi se objavljajo dokumenti ali podatki o oboroženih silah SFRJ ali o ljudski obrambi, ki so vojaška tajnost;
3. s katerimi se propagira ali podpira agresija ali kakšen drug akt zoper človečnost in mednarodno pravo ali cilje Organizacije združenih narodov ali se kako drugače ogrožata mir in enakopravno mednarodno sodelovanje;
4. s katerimi se motijo prijateljski odnosi med SFRJ in drugimi državami in njihov razvoj;
5. s katerimi se žalita dobro ime SFRJ, dobro ime skupščine SFRJ, predsedstva SFRJ in njihovih predstavnikov ter čast in dobro ime predsednika republike;
6. s katerimi se žalita čast in dobro ime tujih držav in šefov tujih držav ali diplomatskih predstavnikov tujih držav v socialistični federativni republiki Jugoslaviji in mednarodnih organizacij, ki jih priznava socialistična federativna republika Jugoslavija, ali njihovih predstavnikov.

Določba 98.člena zakona o javnem obveščanju (Uradni list SRS št.2/86) prav tako opredeljuje, da je prepovedano objavljati in razširjati:

1. informacije, s katerimi se sramoti SFRJ, SR Slovenija, druge republike ali pokrajine, njihovi najvišji organi ali predstavniki teh organov;
2. informacije, s katerimi se izvršuje ali spodbuja h kaznivim dejanjem, ki se preganjajo po uradni dolžnosti;

3. dokumente ali podatke, ki so z zakonom, drugim predpisom ali samoupravnim splošnim aktom določeni kot državna, vojaška ali poslovna tajnost;
4. neresnične novice in podatki, ki povzročajo ali bi lahko povzročili hujše vznemirjenje občanov ali ki hujše ogrožajo ali bi lahko ogrozili javni red in mir;
5. informacije, ki hudo žalijo javno moralo;
6. dokumenta ali podatke, s katerimi se kršijo z ustavno zajamčene pravice v kazenskem in drugih postopkih.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 111, 112 in 113)

Tako o samih zakonih, Deisinger pa spregovori tudi o tem, kako se je ta zakon uporabljal v praksi:

»Največ pripomb in polemičnih stališč je doživel prepovedni razlog po 2.točki 81.člena prejšnjega zakona o javnem obveščanju, s katerim je bilo prepovedano prenašanje ali raznašanje neresničnih ali alarmantnih vesti, ki so ali bi utegnile ogroziti javni red in mir ali vznemiriti javnost.

Izhodišče je bilo, da mora biti ta prepovedni razlog izenačen s kaznivim dejanjem širjenja lažnih vesti po 228.členu KZ SRS, s tem pa bi bil hkrati izločen kot prepovedni razlog širjenja resničnih alarmantnih vesti.

Kljub temu, da izgleda prepovedni razlog po 2.točki razmeroma širok, pa moramo upoštevati, da se lahko po tisku stori le manjše število kaznivih dejanj. Nekatera so kot temelj za prepoved predvidena že v 2.členu zakona o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja, nekatera so kot posebna predvidena med drugimi prepovednimi razlogi v zakonu o javnem obveščanju (po 1.,3.,4., in 5.točki 98.člena), tako da v bistvu ostanejo le različni žalitveni verbalni delikti, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, torej v povezavi z drugim odstavkom 114.člena KZ SRS.«

(Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 114)

Deisinger pa opiše in razloži, kako je potekal postopek prepovedi, ki pa ga je Mladina večkrat izkusila na svojih plečih in ga tako dodobra spoznala:

»Začasno prepoved razširjanja tiskane stvari lahko izreče pristojni javni tožilec, v SRS je to temeljni javni tožilec. Tiskar mu je dolžan poslati takoj po natisku tri izvode tiskane stvari, javni tožilec pa lahko izda odločbo o prepovedi razširjanja tiskane stvari, če so podani zakonski razlogi za takšno prepoved. Trajno prepoved razširjanja tiskane stvari mora javni tožilec takoj predlagati pristojnemu sodišču. Sodišče mora v treh dneh od prejema predloga opraviti obravnavo. S sklepom, s katerim izreče prepoved, odredi sodišče, da se vzamejo vsi izvodi, razen če ugotovi, da se od prepovedanih delov tiskanih stvari lahko ločijo nevezane pole, dodatki, ovitki in podobno. Če sodišče predlog javnega tožilca zavrne, se tiskane stvari vrnejo, vendar pritožba javnega tožilca zadrži izvršitev tega sklepa. Sklep o prepovedi razširjanja tiskane stvari izda sodišče takoj, predsednik senata ga brez odlašanja razglasi, v treh dneh pa ga mora pisno izdelati in vročiti strankama. V treh dneh lahko vložita stranki pritožbo, sodišče druge stopnje pa mora odločiti v treh dneh po prejemu zadeve.

Izrek pravnomočnega sklepa o prepovedi razširjanja tiskane stvari se objavi v Uradnem list SFRJ in SRS, razširjanje prepovedane tiskane stvari pa pomeni kaznivo dejanje po 20.členu omenjenega zakona.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 118)

Čprav je tudi sam Deisinger povedal, da cenzure ni, pa potem pove: »Tiskar mu je dolžan poslati takoj po natisku tri izvode tiskane stvari, javni tožilec pa lahko izda

odločbo o prepovedi razširjanja tiskane stvari, če so podani zakonski razlogi za takšno prepoved.« Sam bi pregled natiskanega pred objavo ocenil kot ena vrsta cenzure.

Vendar pa Deisinger v tem ne vidi problema, ampak se obeša na vejice, ki jih je pri branjenju pravice do javne besede uporabljala tudi Mladina:

»V praksi so se pokazali nekateri problemi. Zakon ne opredeljuje natančno, kdaj je tiskana stvar dokončno natisnjena. V pravosodni praksi je sprejeto stališče, da ni potrebna posebna vezava ali oprema natisnjene stvari, prav pa bi bilo, da bi zakon to natančno opredelil. Odločbo o začasni prepovedi tiskane stvari lahko izda javni tožilec po svoji diskrecijski pravici, če so izpolnjeni prepovedni razlogi. Po dikciji prvega odstavka 5.člena tega zakona ga ne veže legalitetno načelo, čeprav so v Jugoslaviji v praksi tudi nasprotne razlage.

Odločbe o začasni prepovedi ni dovoljeno objavljati, javnost je lahko obveščena le o dejstvu, da je tiskano stvar začasno prepovedano razširjati, vendar zakon nima sankcije za kršitev te določbe. Kršitev bi bila kazniva le, če bi bila odločba javnega tožilca označena kot uradna tajnost, bodisi da bi vsebovala podatke, ki pomenijo državno, vojaško ali uradno tajnost. Korektna razlaga dopušča namreč le tisto obliko, ko storilec razširja konkretno prepovedano tiskano stvar, z ekstenzivno razlago pa se poskuša opredeliti kot kaznivo dejanje objava sodne odločbe, saj se s tem posredno razširi prepovedana vsebina. S takšno razlago je prezrto, da ni predpisa, ki bi prepovedoval objavo sodne odločbe.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 119)

Takratna zakonodaja, kot smo lahko prebrali od takratnih pravnih strokovnjakov, ni poznala cenzure. Veliko pa so vedeli povedati o zlorabi svobode javne besede. Takrat lahko z javno besedo storiš kaznivo dejanje. O tem v zborniku »Omejitev javne besede« razpravljata Drago Demšar in Mitja Deisinger, takratni sodnik Vrhovnega sodišča SRS.

»Kadar so sporočila, ki so podana s sredstvi javnega obveščanja, po svoji vsebini takšna, da ustrezajo opisu kakšnega izmed kaznivih dejanj, gre za eno izmed oblik zlorabe svobode javnega obveščanja. To zlorabo sankcionira pravni red na različne načine: pravna reakcija na kazniva dejanja ni le kazenskopravna, ampak je lahko tudi upravnopravna, civilnopravna, delovnopravna itd. Posamezna izmed teh reakcij je usmerjena zoper različne subjekte v procesu javnega obveščanja in izvrševanja v obliki različnih ukrepov (sankcij).« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 147)

V KZ SFRJ so taka kazniva dejanja: izdaja državne tajnosti (129.člen), sovražna propaganda (133.člen), zbujanje narodnostnega, rasnega ali verskega sovraštva, razdora ali nestrpnosti (134.člen), organiziranje skupine in spodbujanje h genocidu in vojnim hudodelstvom (člen 145/4), spodbujanje k napadalni vojni (152.člen), rasno in drugo razlikovanje (člen 154/3), žalitev SFRJ (157.člen), žalitev tuje države (158.člen), žalitev mednarodne organizacije (159.člen), izdaja uradne tajnosti (183.člen), izdaja vojaške tajnosti (224.člen), izdelovanje in širjenje pornografskih spisov (252.člen).

Po KZ SRS pa je bilo mogoče storiti s sredstvi javnega obveščanja kazniva dejanja: neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje (člen 67/2), neupravičeno slikovno snemanje (68.člen), nedovoljena objava pisanj osebnega značaja (70.člen), neupravičena

izdaja poklicne skrivnosti (72.člen), razžalitev (106.člen), obrekovanje (107.člen), žaljiva obdolžitev (108.člen), opravljanje (109.člen), očitane kaznivega dejanja z namenom zaničevanja (110.člen), sramotitev SRS, druge republike ali avtonomne pokrajine (112.člen), sramotitev narodov in narodnosti Jugoslavije (113.člen), izdaja in neupravičena pridobitev poslovne tajnosti (131.člen), izdaja uradne tajnosti (194.člen), kršitev tajnosti postopka (212.člen), širjenje lažnih vesti (228.člen).

»Najbolj sporen je 133.člen KZ SFRJ, ki ga demokratična javnost napada, ker onemogoča nekaznivo in svobodno izražanje misli in opredelitev. V štirih odstavkih tega člena so predvidene različne izvršitvene oblike, sporen pa je predvsem prvi odstavek tega člena, ki prav tako predvideva različne oblike storitve kaznivega dejanja. Medtem ko ni pomislekov, da bi to kaznivo dejanje vsebovalo pravo »subverzivno dejavnost«, torej pozivanje in ščuvanje k rušenju, spremembi, razbijanju itd. nekaterih temeljev družbene ureditve in varnosti SFRJ, pa drugi del prvega odstavka pomeni sporno obliko ti.obrekovanja države. Takšno obrekovanje, storjeno s posebnim sovražnim političnim namenom, je opredeljeno kot »s hudobnim namenom in neresnično prikazovanje družbenih in političnih razmer v državi.« Splošno in premalo definirano zakonsko besedilo dopušča ekstenzivno – čeprav nepravilno razlago, ki pomeni le korak do neupravičenih kazenskih postopkov zaradi javnega kritičnega izražanja ali nastopanja.

Tudi kriterij za presojo neresničnosti prikazovanja družbenih in političnih razmer ne more biti »ideologija, stališča, program itd. oziroma neugodna izjava o družbenih ali političnih razmerah v državi še ni neresnična«, kot v komentarju KZ SFRJ (stran 298) utemeljeno opozarja prof. L. Bavcon. Skratka, ne samo zaradi pozivov javnosti, tudi zaradi povsem strokovnih ocen je utemeljeno ta del kaznivega dejanja iz KZ SFRJ

odstraniti, saj z nepravilnim pristopom, ki pa v praksi ni redek, posega v temeljne človekove pravice in svoboščine, zagotovljene z ustavnimi določili.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 150)

»Kaznivo dejanje širjenja lažnih vesti po 228.členu KZ SRS, tudi to kaznivo dejanje se lahko stori s tiskom, in sicer z objavo lažnih vesti ali trditev, s katerimi se povzroči ali bi se lahko povzročilo hujše nerazpoloženje ali vznemirjenje občanov ali se grozi oziroma bi se lahko ogrozil javni red in mir. Predvsem se zastavlja vprašanje, kako različno izražanje lastnih mnenj, stališč, opredelitev itd. sploh lahko določimo kot lažne, saj takšen pridevnik ni utemeljen, kolikor gre le za razlike od »uradnih« stališč. Prav tako sporno je ocenjevanje možnosti hujšega vznemirjenja ali nerazpoloženja občanov. Občani so danes nerazpoloženi in vznemirjeni predvsem zaradi resne gospodarske in politične krize oziroma zaradi bojazni pred prihodnostjo, zato je konstrukcija o nerazpoloženju ali vznemirjenosti zaradi širjenja lažnih vesti skrajno problematična. V kazenskem zakonu so kazniva dejanja zoper čast in ime razžalitev po 106.členu, obrekovanje po 107.členu, žaljiva obdolžitev po 108.členu, opravljanje po 109.členu in očitanje kaznivega dejanja po 110.členu. Vsa ta kazniva dejanja se preganjajo na zasebno tožbo, razen dejanj iz 106., 107.in 108.člena, če so storjena proti državnemu organu, družbenopolitični skupnosti, družbenemu pravobranilcu samoupravljanja ali sodišču združenega dela, proti uradni ali vojaški osebi, proti nosilcu družbenopolitične ali samoupravne funkcije v teh organih oziroma v organih teh skupnosti.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 151)

Za Mladino je bila zelo pomemben tudi 157. Člen Kazenskega zakonika SFRJ:

»Kaznivo dejanje žalitve SFRJ po 157.členu KZ SFRJ obsega poleg sramotitve naše države še sramotitev njene zastave, grba, himne, njenih najvišjih organov ali njihovih predstavnikov, oboroženih sil ali vrhovnega poveljnika.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 152)

Takratna zakonodaja je predvidevala tudi možnosti uporabe osebnih spisov, kot so dnevniki, osebna pisma ali drugo podobno pisanje:

»Med primeri varstva svoboščin in pravic človeka in občana moramo omeniti nedovoljeno objavo pisanj osebnega značaja (dnevnik, osebno pismo ali drugo podobno pisanje), ki se kaznuje po 70.členu KZ SRS. Pregon se začne na zasebno tožbo.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989)

Če bi bila politična klima malo drugačna, bi lahko Mladina proti svojim nasprotnikom oziroma preganjalcem uporabila 75. Člen KZ SRS:

»... v 75.členu KZ SRS določeno kot kaznivo dejanje tudi ravnanje tistega, ki protipravno prepreči tiskanje, prodajo ali razširjanje tiskanih stvari, inkriminacija je preozka, saj ne nudi varstva zoper analogne protipravne posege v druga sredstva javnega obveščanja,« je v razpravi navedel mag. Drago Demšar.

Zelo pomemben pa je 106. Člen, ki govori o tem, kdo nosi odgovornost za napisane oziroma objavljene stvari:

»V tretjem odstavku 106.člena KZ SRS je namreč določeno, da se ne kaznuje, kdor se o kom žaljivo izrazi v znanstvenem, književnem ali umetniškem delu, v resni kritiki, pri izvrševanju uradne dolžnosti, časnikarskega poklica, politične, samoupravne ali druge družbene dejavnosti, pri obrambi kakšne pravice ali pri varstvu upravičenih koristi, če

se iz načina izražanja ali iz drugih okoliščin vidi, da tega ni storil z namenom zaničevanja.«

Javni tožilci pa so kmalu pozabili ali pa namerno spregledali pomemben dejavnik razžalitve, kot je namen razžalitve. Seveda pa je bilo pri pisanju o državi, socialističnih republikah ali pa oblastnikih, čisto drugače:

»Bistveno je, da ni možna obsodilna kazenska sodba tudi v primerih žaljivih izrazov oziroma žaljivih vrednostnih ocen, če avtorju ne moremo dokazati zaničevalnega namena. Takšen namen bo podan le v primeru, če je bil edini ali primarni cilj avtorja, da drugega razžali. Pri drugih žalitvenih deliktih, kot so npr. žalitev SFRJ, sramotitev socialističnih republik in socialističnih avtonomnih pokrajin, narodov in narodnosti Jugoslavije, takšne posebne ekskulpacijske določbe ni. Sodna praksa temu ne sledi, zato bi bile nujne tovrstne zakonske dopolnitve, ki bi pri vseh žalitvenih deliktih predvidevale primere ekskulpacije avtorja.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 154)

V primerih, ko je Mladina kljub vsem neformalnim pritiskom vseeno končala na sodišču, bilo zelo pomembno, da so se stvari urejale na sodiščih v Sloveniji, saj bi se v Beogradu najbrž mnogo sodnih zadev proti Mladini oziroma Mladininim avtorjem končalo veliko huje ali strožje:

»Pač pa zakon o kazenskem postopku (ZKP) v 28.členu posebej predpisuje krajevno pristojnost sodišč za kazniva dejanja, storjena s sredstvi javnega obveščanja, in sicer

takole: če je bilo kaznivo dejanje storjeno s tiskom, je pristojno sodišče, na katerega območju je bil spis natisnjen; če ta kraj ni znan ali če je bil spis natisnjen v tujini, je pristojno sodišče, na območju katerega se tiskani spis razširja. Če pa je po zakonu odgovoren pisec spisa, je pristojno tudi sodišče kraja, v katerem ima pisec stalno prebivališče, ali sodišče kraja, v katerem se je pripetil dogodek, na katerega se spis nanaša.« (Omejitve javne besede, ČGP DELO TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1989, stran 158)

Treba pa je še povedati, da je bil 18. decembra 1989 že v obdobju osamosvajanja Slovenije od Jugoslavije, sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnem obveščanju, s katerim se je v celoti črtalo poglavje »Preprečevanje zlorabe svobode obveščanja«, torej tudi členi od 97. do 100. Zakona o javnem obveščanju iz leta 1986.

Če povzamemo, lahko ugotovimo, da je bil pritisk oblasti na medije večplasten. Lahko so vplivali na poročanje preko zakonodaje, sodišč, imenovanja urednikov...

6. PRIMERI ZAPLENJENE MLADINE

6.1. VIDETI SEM BIL KOT STRAŠILO (1985)

»Javni tožilec je 24. septembra 1985 izdal začasno prepoved razširjanja tednika Mladina, št. 31, ki naj bi izšla 26. septembra 1985. In sicer so bili odvzeti vsi tiskani izvodi, offsetne plošče in filmi, ki so se nanašali na prispevek Videti sem bil kot strašilo, v katerem je (šlo je za interview) bivši advokat Vladimir Šeks opisoval razmere v zaporu Stara Gradiška, v katerem je »preživel« šest mesecev. Začasna prepoved je bila izdana zato, »da se prepreči razširjanje tiskane stvari z vsebino, s katero se razširjajo neresnične vesti, ki bi utegnile ogroziti javni red in mir in vznemiriti javnost«, izrečena pa na podlagi 82. člena Zakona o javnem obveščanju (Uradni list SRS št. 7/73).« S temi besedami je Uredništvo Mladine v 32. številki povedalo svojim bralcem, zakaj Mladina št. 31 ni izšla. Temeljno sodišče v Ljubljani je torej na predlog javnega tožilca prepovedalo 31. številko Mladine, zaradi intervjuja, ki ga je z Vladimirjem Šeksom opravila Bojana Leskovar. Pod naslovom »Videti sem bil kot strašilo« je Šeks opisoval razmere v zaporu Stara Gradiška.

Vladimir Šeks je bil obsojen po 133. členu (sovražna propaganda). 9. februarja 1985 se je Šeks pojavil na osiješkem občinskem sodišču, kjer se je moral prijaviti zaradi prestajanja kazni. Kljub zakonskem osem dnevnem roku od prejema poziva do izvrševanja kazni, so ga takoj zaprli. V osiješkem zaporu pa so mu še razložili, da je zapornik republiškega sekretariata za pravosodje, kar je bilo prav tako sporno. Zaradi vsega tega je Šeks začel z gladovno stavko, »da bi opozoril na nezakonito in nemoralno ugrabitev«, kot je to sam označil. Po 12 dneh je gladovno stavko prekinil, naslednjih osem dni pa je ostal v bolnišnici. Kljub vsemu pa je 8. marca končal v Kazensko

popravnem domu Stara Gradiška. Tam pa so ga, po njegovih pripovedovanjih za Mladino, dočakale nemogoče razmere: "Ko so me pripeljali v Staro Gradiško, sem doživel trenutke, ki jih ne bom pozabil. Za mano so se zaprla vrata. V polmračnem prostoru sem na tleh opazil razpadajoče cunje in blazino, v kotu je bil stol z dvema polnima konzervama smrdeče hrane, prevlečene z zeleno plesnijo, bokal, napolnjen z ledom (temperatura je bila globoko pod nulo) v drugem kotu se je iz 50-literske konzerve, polne fekalij in ostankov hrane, širil neznosen smrad. Največje presenečenje pa je bil pogled na zidove, premazane z izmečki in krvjo. Bilo je hladno, smrdeče, obupno!« Po prespani prvi noči pa so se presenečenja nadaljevala: »Pome je prišel stražar in me odpeljal v neko sobo, kjer sem se moral sleči do golega. Približal se mi je nek kaznjeneec(kasneje sem zvedel, da je bil obsojen umora iz nizkotnih nagibov), ki je opravljal funkcijo brivca. Nevešče mi je pobril vse dlake na telesu, potem pa mi je dejal, naj se obrnem. Doživel sem še eno presenečenje, vtaknil mi je prst v rit in mi razložil, da je moral pogledati, če morda tam česa ne skrivam. Stražar je vse to pazljivo opazoval. Poslali so me pod hladen tuš, me potrosili s sredstvom za dezinfekcijo, dobil sem obleko, ki mi je bila prevelika, videti sem bil kot strašilo, in številko 6769, celico 31.«

Javni tožilec Franc Mazi je bil mnenja, da so stvari, ki jih je izrekel Vladimir Šeks, ko je opisoval razmere v zaporu neresnične in bi zato utegnile ogroziti javni red in mir ter bi s tem vznemiril javnost. Temeljno sodišče v Ljubljani pa je pred senatom pod predsedstvom Emila Zakonjška ter članov senata-sodnic Tatjane Skubic in Helene Breznik 27.9.1985 zaključilo, da je predlog javnega tožilca utemeljen in je zato izreklo prepoved razširjanja 31. številke Mladine. Zanimivo, da sodišče ni hotelo prisluhnuti avtorici Bojani Leskovar niti advokatu Vladimirju Šeksu, ker je menilo, da so navedbe v članku takega značaja, da jih ni potrebno dokazovati. Zoper ta sklep se je pritožil

izdajatelj RK ZMS Slovenije. Višje sodišče v Ljubljani pa je pod predsedstvom Jerneja Potočarja sklenilo, da se pritožbi ugodi. V obrazložitvi pa so zapisali: »V zvezi s pritožnikovo razlago določbe 2. točko 81. člena Zakona o javnem obveščanju je treba pritrditi, da mnenje, ki jih nekdo izrazi ni mogoče presoјati v pogledu njihove neresničnosti, saj mnenje, ki ga nekdo izrazi, pomeni samo verjetno subjektivno zaznavanje oz. poznavanje nečesa, za razliko od verodostojnega, resnice.« Višje sodišče je tudi ugotovilo, da gre le za zapis izjav Vladimirja Šeksa, ki jih je dal novinarki, ko je prišel s prestajanja kazni, da pa sam sestavek ne vsebuje strokovnega novinarskega komentarja. Na koncu pa še razložijo, zakaj intervju ne more biti prepovedan: »Pri ocenjevanju možnosti za nastanek takšne posledice ( ) je sodišče prve stopnje pravzaprav prezrlo lastno ugotovitev, da gre ne le za neargumentirane temveč tudi očitno neresnične trditve, ki so kot takšne spoznavne vsakemu povprečnem bralcu in zato kot neresničen prikaz razmer ne morejo povzročiti vznemirjanja javnosti.«

Ker dokazujem, da je oblast imela vzvode, kako pritisniti na medije v vsakem trenutku, ni odveč ob tem primeru pogledati tudi sledeči zapis iz 32. številke Mladine, ko Miha Kovač v uvodniku razlaga, zakaj je prišlo do zaplembe. Med drugim tudi zapiše: »Če pustimo ob strani dejstvo, da so sodišča s tem členom postavljena v položaj vedeža, ki v naprej ve, kaj bo vznemirilo javnost, je tako postavljeno razmerje med neresničnimi vestmi in javnostjo precej nenavadno: po jugoslovanski zakonodaji namreč ni mogoče nikogar obdolžiti nezakonitega ravnanja, ne da bi mu to prej javno dokazali.«

V 37. številki Mladine je bil objavljen tudi prispevek odvetnika Draga Demšarja *Prepoved in pravica do obveščnosti*. Za nas sta zanimivi predvsem dve misli. Najprej o prepovedi cele številke: »Tožilec in sodišče običajno ugotovita le za del teksta, morda samo en stavek, da spada pod prepovedni razlog. Zakon v takšnem primeru predvideva prepoved razširjanja revije v celoti. S tem zakon sam nedopustno posega v ustavno

pravico do obveščnosti, ker s tem bralce prikrajša za nešteto drugih informacij, sestavkov, ki pa so absolutno neoporečni. Celo v inkriminiranem tekstu ostala mnenja, sporočila, informacije niso sporna in bralec bi moral imeti pravico, da jih bere; avtor, da jih objavlja in založba, da jih prodaja.« Naprej pa za konkreten primer ugotavlja: »Tudi v konkretnem primeru 31. številke Mladine sem sodišču predlagal takšno razsojanje (s črtanjem, izrezovanjem), če se seveda ugotovi, da so stavki takšnega karakterja, da bi vznemirili javnost. Tožilec se ni strinjal z mojim predlogom, bi pa bil zato, da bi številka izšla brez celotnega intervjuja s Šeksom. Vse to nas lahko navaja na domnevo, da je bil cel intervju sporen, da se je želelo izogniti celotnemu intervjuju.«

V Prilogi 1 je del intervjuja z Vladimirjem Šeksom, zaradi katerega je bila Mladina prepovedana. V Prilogi 2 pa Sklep višjega sodišča v Ljubljani, ki razveljavlja sklep o prepovedi razširjanja 31. številke Mladine.

6.2. PISMO CIRILA ŽEBOTA(1987)

Pomočnica javnega tožilca Franca Mazija, Ema Blažič je 29.7.1987 izdala odločbo »na osnovi 1. odstavka 5. člena zakona o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik informiranja«. S to odločbo je začasno prepovedala razširjanje časopisa Mladina številka 26-27 z dne 31.7.1987. Za svojo odločitev je imela v eni številki več razlogov. Najprej jo je zmotilo pismo v rubriki PP 007, ki ga je napisal Ciril Žebot z naslovom »Spoštovani gospod urednik«, ker je avtor pisma med drugim tudi navajal, »da je komunistično vodstvo načrtno začelo bratomorijo«. Ta trditev bi po mnenju javnega tožilca Mazija lahko povzročila hujše vznemirjenje občanov. V isti številki pa je bil načrtovan tudi intervju z magistrom Dragom Demšarjem, ki je zastopal UK ZSMS na obravnavi pred Temeljnim sodiščem v Mariboru ob zaplembi 12. številke »Katedre«. Mazi je odkril prevaro in v obrazložitvi prepovedi pravi: »V odgovoru na tretje vprašanje je deloma povzeta vsebina tistega dela »odprtega pisma gospodu Hamdiji Pozdercu, članu Predsedstva SFRJ – avtorja dr. Vojislava Šešlja«, ki ga je objavil časopis »Katedra« v svoji 12. številki letošnjega leta, vendar je bilo razširjanje tega časopisa s sklepom Temeljnega sodišča v Mariboru št. Ks 212/87 z dne 2.7.1987, ki je bil potrjen s sklepom višjega sodišča v Mariboru št. Kp 534/87 z dne 14.7.1987 prepovedano prav zaradi takšnih navedb.« Besedili naj bi po mnenju Mazija sramotili predstavnika SFRJ, njegovo osebno dostojanstvo in ugled v družbi. Šešelj je Pozderca označil kot navadnega kradljivca, pred katerim bodo določeni politiki umikali celo svoje stvari. S tem se je začela nova pravna vojna. Pritožila sta se tako izdajatelj kot tudi javni tožilec. Izdajatelj, katere zastopnik je bil Matevž Krivic, se je pritožil tako zaradi formalne kot tudi vsebinske plati. Formalna plat pritožbe je narekovala, da Mladina še ni bila vezana, torej še ni bila končni produkt. Višje sodišče v Ljubljani je pod

vodstvom Jerneja Potočarja 13.8.1987 sklenilo, da se izdajateljevi pritožbi ne ugodi, delno pa se ugodi pritožbi javnega tožilca, ki je zahteval zaseg in uničenje še večih strani, kot je bilo določeno s strani prvostopenjskega sodišča. Ni pa javnemu tožilstvu uspelo omenjeni številki Mladine, ki je bila v večih delih prepovedana, še en razlog prepovedi, in sicer naj bi se z objavo dela prepovedanega besedila storilo tudi kaznivo dejanje po 20. členu Zakona o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja.

Da je šlo pravzaprav za cenzuro lahko sklepamo po naslednjih informacijah, ki jih je posredovalo uredništvo bralstvu po zaplembi: »Celo v stari Jugoslaviji, kjer je predvojnemu založniku Cirilu Vidmarju uspelo neovirano razpečati skoraj celotno naklado Speransa (znamenite Kardeljeve knjige »Razvoj slovenskega nacionalnega vprašanja«), preden je tožilcu uspelo izdati in policijsko izvesti odločbo o zaplembi. To založniku ne bi moglo uspeli, če bi bil dolžan tožilcu še pred rezanjem in vezavo poslati tiskane pole nevarne knjige, ne pa šele prve tri izvode dokončno natisnjene in zvezane knjige. Enako velja seveda tudi za današnje založnike oziroma tiskarje – in tega se v praksi tudi drže. Razen pri Mladini (in morda še kakšnem »sumljivem« časopisu).«

Tožilec je torej imel na svoji mizi že vse, še preden je bila Mladina končana, da je lahko ukrepal. Uradno ni bilo cenzure, neuradno so pa nevezane pole bile prepovedane.

Čeprav ni bilo mogoče veliko storiti, saj so to njihovo razlago o polizdelku na sodišču preprosto prezrli, a so vseeno v naslednji številki opozarjali: »Skratka, dokler končni izdelek ni dokončno narejen in pripravljen za razširjanje, lahko po njem šari samo uredništvo in nihče drug. Če se v tej fazi v to vmeša tožilstvo, se vmeša v posel, ki po zakonu ni njegov in kjer nima kaj iskati.« Se pravi, če ni zakonske cenzure, potem tožilstvo nima kaj pregledovati polizdelkov, ki še niso na prodajnih policah. Na koncu tega prispevka še podpisano uredništvo zapiše: »Potrudili se bomo, da bomo našli

zakonit način, da vas seznanimo z omenjenimi najnovejšimi »dosežki« slovenskega pravosodja. Tudi v primeru, če se jim bo pridružilo tudi ljubljansko višje sodišče. Pri tem namreč ne gre več samo za Katedro in za Mladino – gre za svobodo tiska. Še več: ne le za svobodo tiska, ampak za svobodo izražanja sploh.«

Glede pisma Cirila Žebota, ki ga potem niso nikoli objavili se je dvignilo veliko prahu. Celo Delovih pismih bralcev so se oglašali ljudje, ki spornega pisma sploh niso videli, da jih je že misel na to, da bi objavili Žebotovo pismo vznemirjala. Po takratni zakonodaji, je bilo vznemirjanje javnosti dovolj velik razlog za prepoved. Da se je v tej zadevi šlo na nož pa dokazuje tudi pojasnilo Francija Zavrla odgovornega urednika Mladine, ki je v Delu pojasnjeval: »Sodno je bila prepovedana objava šestih besed iz tega pisma, zato smo hoteli v 28. številki »zaplenjena številka brez prepovedanih pasusov) objaviti preostali del pisma z uredniškim pripisom in pojasnilom, kar pa nam je bilo preprečeno z neformalnimi političnimi pritiski in grožnjami s ponovno zaplenbo, česar finančno nismo mogli tvegati.« Zavrl je torej že takrat povedal, da so obstajali neformalni pritiski. Koliko teh je bilo in kaj vse se ni prebralo zaradi le teh, ne bomo nikoli natančno izvedeli. Takratni vršilec dolžnosti glavnega urednika Bernad Nežmah pa je o spornih šestih besedah, ki so bile v pismu prepovedane povedal: »Dvom v pravno državo se je pokazal kot popolnoma utemeljen, ko je po objavi Mladine brez Žebota, čez nekaj dni prišla odločitev višjega sodišča. Bila je datirana na 13. avgust 1987, na isti dan, ko je izšla omenjena številka, v razsodbi pa je razširila prepoved iz šestih inkriminiranih besed na celotno pismo. Ko bi torej sledili pravni logiki in objavili vse česar javni tožilec ni prepovedal, bi bili vseeno zaplenjeni.« Sodišče je namesto razsojanja o sporu med tožnikom in toženim, vzelo stvari v svoje roke in prepovedalo več, kot je zahteval javni tožilec.

Priloga 3 je Odločba o začasni prepovedi, ki jo je izdal javni tožilec Franc Mazi. V Prilogi 4 je Sklep višjega sodišča v Ljubljani, ki še povečuje število prepovedanih strani. Priloga 5 pa je pismo bralcev, ki govori o vznemirjenju, čeprav pismo Cirila Žabota sploh ni bilo objavljeno.

6.3.1. V IMENU LJUDSTVA (1988)

Kontrarevolucionarno uredništvo se je podpisalo pod članek »V imenu ljudstva-Branilcem revolucije«. Temeljni javni tožilec Boris Stadler je 16.3.1988 izdal odločbo o začasni prepovedi Mladine številka 11 z dne 16.3.1988: »Na osnovi I. odstavka 5. čl. Zakona o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik informiranja (Uradni list SFRJ št. 58/76) izdajam Odločbo, da se prepreči razširjanje tiskane stvari z neresničnimi novicami in podatki, ki bi lahko povzročili hujše vznemirjenje občanov...« Za tak korak se je odločil zaradi spornih navedb v članku, ker je Kontrarevolucionarno uredništvo zapisalo: »Dokler nam boste kot revolucijo ponujali: - Predsedstvo države, ki se mu bolj pomembno, da se ukvarja s pisanjem mladinskega časopisa, kot pa s finančnimi škandali in korupcijo; - več kot 20 milijard dolarjev zunanjega dolga, ki ste ga porabili tudi za svoje vile in privilegije; - grožnje z orožjem; - zunanjo politiko, ki zmanjšuje ugled države v svetu; - rasistično populacijsko politiko v nekaterih delih države; - dolgoletne zaporne kazni za mišljenjski delikt; - nezmotljivost ZK in njen monopol na vseh področjih; - armado, ki jo lahko samo hvalimo; - drage rituale; - kadrovske politiko, v kateri se samo izmenjujete na vodilnih funkcijah; - prihodnost brez perspektive za mlado in ustvarjalno generacijo; do takrat nam res ne preostane nič drugega kot da se gremo protirevolucijo in zahtevamo: ...«

Temeljno sodišče prve stopnje v Ljubljani predlogu javnega tožilstva o prepovedi razširjanja Mladine ni ugodilo. Javni tožilec Boris Stadler se je na to odločitev pritožil, »zaradi kršitve zakona in zmotne ugotovitve dejanskega stanja.« Višje sodišče v Ljubljani pa je pod predsedstvom senatu Andreja Pruše odločilo: »Sodišče prve stopnje je v izpodbijane sklepu podrobno in skrbno analiziralo sporno besedilo in pravilno ocenilo, da navedeni prepovedni razlog v tem primeru ni podan, ker gre v tekstu bodisi

za navajanje mnenj ali pa podatke, ki niso neresnični, mnenja pa je tudi, da takšno besedilo ne bi moglo hujše vznemiriti občanov.« Nadalje se sodišče postavi v bran svobodi izražanja: »Čeprav je takšen način pisanja neargumentiran, splošen, v marsičem neutemeljen in zato nesprejemljiv (ocenjevanje primernosti spornega besedila z vidika novinarske etike seveda ni predmet tega postopka), pa izražanje takšnih mnenj ne more biti podlaga za prepoved razširjanja tiskane stvari po 4. točki 98. člena zakona o javnem obveščanju. V citirani zakonski določbi je namreč zakonodajalec izpustil mnenje kot obliko sporočila, ki ga je prepovedano objaviti, s čimer je ohranjena ustavna pravica do svobode misli in javnega izražanja.« Zaradi vsega naštetega oziroma zaradi dejstva, da ni bilo neresničnih vesti in ker je nadaljnja presoja možnosti hujšega vznemirjanja občanov pravno irelevantna, je Višje sodišče v Ljubljani pritožbo zavrnilo. Priloga 6 je sporni prispevek V imenu ljudstva - Branilcem revolucije. Zato je javni tožilec Boris Stadler izdal odločbo o začasni prepovedi – Priloga 7. V Prilogi 8 pa je Sklep višjega sodišča, ki ne sledi razlagi javnega tožilca.

6.3.2. MAMULA GO HOME (1988)

V šesti številki Mladine dne 12. 2. 1988 se je pojavil uvodnik z naslovom: »Mamula go home!«. Pod uvodnik se je podpisalo celo uredništvo. Vsebina pa je Temeljno sodišče v Ljubljani, Enota v Ljubljani pod vodstvom javnega tožilca Borisa Stadlera, tako ziritirala, da je ta že 15.2.1988 podal obtožni predlog zoper glavnega urednika Mladine Francija Zavrla, ker naj bi bil ta odgovoren za sramotitev oboroženih sil in najvišjega predstavnika SFRJ, in sicer Zveznega sekretarja za ljudsko obrambo Branka Mamulo. Javnega tožilca je zmotilo, da se je v spornem uvodniku Mamula označen z »dinastičnim militaristom« v nadaljevanju pa je še zapisano, da je »...krivda jugoslovanskega poveljnika oboroženih sil še večja, ker prodaja puške z rožami neuvrščenosti v ceveh in z zlaganimi nasmeški o nevmešavanju v notranje zadeve, obrambi lastne stabilnosti, i.t.d. Mamuli je bilo prekleto jasno, zakaj oz. proti komu bo uporabljeno jugoslovansko orožje v Etiopiji in Ugandi«... ter v zadnjem odstavku«...Vojaški poveljnik, »ki se ne more dvigniti nad lastno zlo«, ki dejstva, da je trgovec s smrtjo ne more vsaj obrniti sebi v prid, ne zasluži niti spoštovanja svojih vojakov. Ni ti treba verjeti v sholastiko Jehovih prič, nepokornost Mamulini armadi ne rabi posebnega opravičila, kvečjemu zaničevanje.« S tem naj bi Zavrl storil kaznivo dejanje žalitve SFRJ po členu 157 KZ SFRJ. 7.3.1988 pa je javni tožilec Boris Stadler obtožni predlog popravil in Francija Zavrla obtožil po členu 106/II KZ SRS. Vendar se je zadeva s tem pravzaprav šele začela. 4.4.1988 bi morala potekati glavna obravnava, vendar so jo morali zaradi zaslišanja prič prestaviti. Tu pa nastopi zvezni javni tožilec Miloš Bakić iz Beograda, ki je 20.4.1988 obvestil Temeljno sodišče v Ljubljani, Enota v Ljubljani, da prevzema kazenski pregon v zadevi zoper Francija Zavrla ter po 157. členu KZ SFRJ podal obtožni predlog. 10.5.1988 je Emil Zakonjšek, sodnik na

Temeljnem sodišču v Ljubljani predlog zveznega javnega tožilca Bakića zavrnil, »ker proti Franciju Zavrlu teče kazenski postopek zaradi kaznivega dejanja razžalitve, ki je določeno s KZ SR Slovenije, zvezni javni tožilec ni upravičen v tej zadevi prevzeti kazenskega pregona in ne more nastopati kot upravičeni oziroma pristojni javni tožilec.« Na to odločitev se je zvezni javni tožilec pritožil na Višje sodišče v Ljubljani. Tudi Višje sodišče v Ljubljani je dne 24.6.1988 njegovo zahtevo zavrnilo.

»Nesprejemljivo je pritožnikovo pravno stališče, da naj bi bil zvezni javni tožilec, ne glede na vsebino in pravno opredelitev kaznivega dejanja v obtožnem aktu, upravičen prevzeti kazenski pregon, kadar oceni, da zbrano procesno gradivo dopušča sklep, da gre za kaznivo dejanje, ki ga določa federacija. Takšna razširjujoča razlaga citirane ustavne in zakonske določbe, ki jo ponuja pritožnik, bi po presoji sodišča druge stopnje pomenila neutemeljeno širjenje pooblastil zveznega javnega tožilca in bi bila v nasprotju z vsebino in namenom določb drugega odstavka 373. člena zvezne ustave in prvega odstavka 5. člena zakona o zveznem javnem tožilstvu,« je zapisal v obrazložitvi predsednik senata Anton Žitko. Zvezni javni tožilec Bakić ni odnehal in 31.10.1988 je vložil zahtevo za varstvo zakonitosti na Zvezno sodišče v Beogradu, ki pa je pritožbi ugodilo. 14.3.1989 je Zvezno sodišče v Beogradu ugotovilo: »S prevzemom pregona s strani zveznega javnega tožilca za isti dogodek, toda z delno spremenjenim opisom dejanja in drugačno pravno oceno kaznivega dejanja, temeljni javni tožilec v Ljubljani ni bil več upravičen tožilec v tej kazenski zadevi.« Kot je zapisal Marjan Horvat v Prepovedi in zaplembe tiskane besede v Sloveniji 1945-1990 (diplomsko delo) je zvezni javni tožilec, kljub vsem naporom, da bi zadevo dobil, kasneje odstopil od pregona.

Priloga 9 je prispevek Mamula go home. Priloga 10 je Obtožni predlog zveznega javnega tožilca Miloša Bakića. Priloga 11: Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani, ki obtožni predlog zveznega javnega tožilca zavrne. Priloga 12 je pritožba zoper sklep

Temeljnega sodišča v Ljubljani. V Prilogi 13 pa vidimo Sodbo zveznega sodišča, ki ugodi zveznemu javnemu tožilcu.

6.3.3. POZOR!!! (1988)

12. februarja 1988 je bil v 7. številki Mladine na 12. strani objavljen okvirček z naslovom Pozor!!!. V njem je bila naslednja vsebina: »Znano je, da je pred nekaj leti več deset vojakov – namesto da bi služili družbi in se izobraževali za obrambo naše drage domovine – služilo gospodu Branku Mamuli, saj so med Opatijo in Lovranom v neposredni bližini morske obale zgradili letno rezidenco vrhovnega poveljnika JLA. Vse tiste, ki so na državno pobudo delali na privatnem gradbišču, pozivamo k sodelovanju; tako bi nam pomagali pri dokončnem izoblikovanju novega Mladininega feljtona z naslovom: »Kako smo gradili vilo Branka Mamule?«!!!« Tožilec Boris Stadler je vložil obtožni predlog proti Franciju Zavrlu, ker naj bi bil on odgovoren za »objavo neresnične trditve, objavljene s tiskom, ki lahko škoduje časti in dobremu imenu Zveznega sekretarja za ljudsko obrambo Branka Mamule, tedaj uradne osebe v zvezi z izvajanjem njegove funkcije, čeprav je vedel, da je objavljena trditev neresnična, ker je v sedmi številki tega časopisa z dne 12.2.1988 objavil na 12. strani pod naslovom Pozor!!!« S to objavo naj bi odgovorni urednik Franci Zavrl storil kaznivo dejanje obrekovanja (107/II KZ SRS v zvezi s členoma 114/II KZ SRS in 27/I KZ SFRJ). Na sojenju se je zgodilo kar nekaj zanimivih stvari. Sodnica Maja Tratnik je pisala Zveznemu sekretariatu za ljudsko obrambo in zahtevala informacije o objektu, ki naj bi bil grajen na območju Reke oziroma Opatije. Na njen naslov je res prišel odgovor sekretariata, vendar je bil označen kot vojaška skrivnost – strogo zaupno. Sodnica je lahko dobila te podatke le pod posebnimi pogoji, odgovori pa so se hranili v posebni železni blagajni. Zapletlo pa se je tudi pri imenovanju avtorja članka. Franci Zavrl je na sodišču izjavil, da gre za tekst, ki so ga napisali in objavili uredniki Mladine. Ti so podpisali tudi izjavo,

da so res avtorji spornega teksta. Vsi uredniki Robert Botteri, Franci Zavrl, Tone Stojko, Melita Zajc, Marjan Horvat, Blaž Ogorevc, David Tasič in Marcel Štefančič so bili oziroma bi morali biti zaslišani, vendar se je zaslišanje ob pomoči odvetnika mag. Draga Demšarja zavleklo, nato pa je konec leta javni tožilec Boris Stadler obtožni predlog umaknil.

V Prilogi 14 je sporni okvirček z naslovom Pozor!!!.

6.3.4. SPOŠTOVANI TOVARIŠI! (1988)

Proti Franciju Zavrli je pri zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo vložilo ovadbo tudi vojaško tožilstvo, zaradi kaznivega dejanja širjenja lažnih vesti: V Mladini številka 12. Je bilo objavljeno pismo neznanega pisca, v katerem je pisalo: »Sporočam novico, ki je ostala prikrita. Namreč pred nedavnim je bil v Moskvi zvezni sekretar za ljudsko obrambo admiral Branko Mamula. Javnost je bila obveščena o tem, da se je udeležil proslave sedemdesetletnice formiranja sovjetske armade. Ne ve pa se, da je samo naša država (poleg držav vzhodnega bloka) poslala delegacijo na nivoju ministra za obrambo. Vse ostale države so zastopali vojaški atašeji.« Javno tožilstvo je pobudo vojaške tožilstva za pregon zavrnilo, ker ni bilo »dokazov, da je odgovorni uradnik vedel za lažnost vesti, po drugi strani pa vest ni bila taka, da bi povzročila hujše nerazpoloženje ali vznemirjenost občanov.«

Priloga 15 pismo bralcev Spoštovani tovariši.

6.3.5. TOČNO OPOLNOČI-STRIP (1988)

Junija 1988 v številkah 23, 24, 25 je bil objavljen strip Točno opolnoči, avtorja Romea Štrakla. Zgodba in predvsem slike so zelo zmotile vojaške oblasti, tako da je Vojna pošta Beograd pri Temeljnem javnem tožilstvu v Ljubljani vložila ovadbo zoper Mladino oziroma njenega odgovornega urednika Francija Zavrla. Mladina naj bi s tem stripom storila kaznivo dejanje žalitve SFRJ. V ovadbi so predstavniki Vojne pošte Beograd zapisali, da nepodpisani strip prikazuje JLA kot okupatorsko in zločinsko, saj naj bi JLA enačil s fašistično vojsko. To pa je dosegel tako, da je uporabljal fotografije iz druge svetovne vojne, na katerih so vojaki, ki ubijajo in posiljujejo nedolžno prebivalstvo, zamenjani s pripadniki JLA. Kljub temu, da je takratni urednik stripovskih strani v Mladini Ivo Štandeker pred objavo v dogovoru z avtorjem prečrtal nekatere dele besedila. Tako je bilo prečrtano, da je iz Maribora prišla na vajo enota John F. Rambo, da so se na zbirnem mestu najprej uredili(napili), da so na vaji pomagali zgraditi skriven domek Branku Na nuli, prečrtali so tudi priimek tovariša generala Generalčič, ki je naredil rezime vaje.

Tožilstvo je od UJV zahtevalo, da zbere potrebna obvestila, ki pa je v postopku ugotovilo, da je avtor stripa Ivo Štandeker. Zato morebitna kazenska odgovornost ne more biti več na ramenih odgovornega urednika Francija Zavrla. Do napake kriminalistov je prišlo, ker je imel Štrakl poseben dogovor: »Dogovorila sva se, da bosta v primeru tožbe šla na sodišče on in Robert Botteri,« je mnogo kasneje za 7D razlagal Štrakl. Za samo končno odločitev sodišča pa je bilo pomembnejše mnenje, da navedenega stripa ni mogoče presojeti v kazensko pravnem smislu brez strokovne razlage dela, ki predstavlja vrsto vizualne umetnosti. Zaradi tega so za strokovno mnenje zaprosili umetnostnega kritika dr. Ivana Sedeja. Strokovnjak je ugotovil, da je

strip zvrst sodobnega provokativnega stripa. Uporaba stripa kot način izražanja osebnega pogleda na dejavnost armad, na vojne in nasilje, je povsem sprejemljiv način izražanja, ki je sicer provokativen, ne pa žaljiv. Dr. Sedej je tudi ugotovil, da je obravnavani strip svojevrstna kombinacija običajnih ilustratorskih, filmskih, literarnih in reportažnih prijemov, ki je dobila razsežnost osebnega pogleda avtorja na militarizacijo, ki ni le posebnost naše družbe. Avtor je uporabil legitimen postmodernistični prijem, likovno citiranje znanih in znamenitih podob, fotografije, risbe ipd. (Delo, Ksaver Dolenc, Strip Točno opolnoči, objavljen v Mladini, ni žalil SFRJ, 23.2.1990) Ob upoštevanju strokovnega mnenja je tožilstvo ugotovilo, da ni podan utemeljen sum, da bi Ivo Štandeker storil kaznivo dejanje žalitve SFRJ. Priloga 16 je del stripa Točno opolnoči. V Prilogi 17 je v Delu objavljena novica o mnenju dr. Ivana Sedeja. Priloga 18 je objavljena tudi neprečrtana verzija stripa (7D, 12. Julij 1996, stran 44,45).

6.4. ESKADRON SMRTI, GO TO HELL (1989)

Višje tožilstvo v Ljubljani je po odločitvi višjega javnega tožilca Pavleta Dolenca začasno prepovedalo razširjanje tednika Mladina 14/89 zaradi članka »Eskadroni smrti, go to hell«, katerega avtorja sta bila Botteri & Suhadolnik. Zanimivo, da se je za tak ukrep odločil Dolenc, čeprav je bil za presojo zadolžen temeljni javni tožilec, to pa je bil takrat v Ljubljani Boris Stadler. Do prepovedi je prišlo zaradi prepovednega razloga iz 5. točke 2. člena zakona o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja. Pavle Dolenc je svojo začasno prepoved utemeljeval z razlogi po 5. točki 2. člena Zakona o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja in po 1. alineji 98. člena Zakona o javnem obveščanju, 1986. Začasna zaplemba je bila nujna, ker naj bi s tem, da je v članku kot glavna teza postavljena trditev, da je Jugoslavija vojaška diktatura in da imajo dejansko oblast generali, ki so v civilnih oblasteh in političnih institucijah, ne pa zakoniti nosilci funkcij v teh organih... »Jugoslavija se je vpisala v slavni klub držav vojaške diktature tako, kot so ob zlomu študentskih gibanj poskušali nekateri uporniški strategji: s pohodom generalov skozi institucije. Uniformirani aparatčiki lahko že danes sesujejo kogarkoli iz partijske oligarhije: Markovića, Miloševića ali Kučana. Očitno je tudi, da civilno partijska vrhuška ne more niti minimalno vplivati na umazane posle jugoslovanske vojaške industrije,« sta takrat zapisala Rober Botteri in Gorazd Suhadolnik. Vendar pa Dolencu Temeljno sodišče v Ljubljani dne 17.4.1989 v senatu pod vodstvom Emila Zakonjška ni sledilo in predlog višjega javnega tožilca zavrnilo. Sodišče je bilo mnenja, da pojem »vojaška diktatura« ni žaljiv za SFRJ oziroma ne izraža negativne ocene takšne intezitete, da bi opravičevala prepoved razširjanja časopisa. Seveda se je višji javni tožilec Pavle Dolenc pritožil na Višje sodišče v Ljubljani, ki je v senatu pod

predsedstvom sodnika Andreja Pruše pritožbo javnega tožilca 24.4.1989 zavrnilo kot neutemeljeno.

Ob uradnem pregonu višjega javnega tožilca Pavleta Dolenca, pa je ob tem spornem prispevku treba omeniti tudi kazensko ovadbo zoper oba avtorja Roberta Botterija in Gorazda Suhadolnika, ki jo je 5.6.1989 podala Vojna pošta 1112. Vojni pošti 1112 se je zdelo, da sta avtorja žalila SFRJ po 157. členu KZ SFRJ. Takratni javni tožilec Boris Stadler je šele 30.3.1990, ko so se zadeve umirile, kazensko ovadbo zavrnil kot neutemeljeno.

7. PRIMERI POPRAVKOV PRED ZAPLEMBO

7.1. ODGOVOR NA DELEGATSKO VPRAŠANJE PARADA (1985)

Janez Janša se je v prispevku z naslovom »Odgovor na delegatsko vprašanje Parada«, ki je bil objavljen v 7. številki Mladine z dne 21.2.1985, spraševal, ali je vojaška parada potrebna ali ne, češ da je to predrago in sploh nepotrebno. V isti številki je objavil tudi prispevek z naslovom »Vojak kot poklic«, kjer se je med drugim zavzemal za skrajšanje vojaškega roka. Vojaškemu vrhu to ni bilo po godu. Vojaški tožilec Živko Mazič je Janšo obtožil izdaje vojaške skrivnosti. V zvezi s tem pa je RK ZSMS sprejela sklepe, v katerih je obsodila tak način reševanja konfliktov. Menili so, da razčiščevanje teh vprašanj po sodni poti politično ni sprejemljivo. Tako reakcijo vojaškega tožilca so obsodili ter izrazili pričakovanje, da se bo obtožnica umaknila. Takrat odgovorni urednik Mladine Bojan Korsika je ta stališča pripravil za tisk. Še pred tiskom ga je poklical republiški javni tožilec Pavle Car, ki se z objavo sklepov mladinske organizacije ni strinjal. Sledila je kupčija, in sicer Mladina teksta ne bo objavila, v zameno za to gesto, pa bo vojaški tožilec umaknil obtožnico proti Janezu Janši. Ker se Car dogovora ni držal in ni umaknil obtožnice, je Korsika še enkrat pripravil za tisk obvestilo o sprejetih sklepih. Zopet se je začelo dogovarjanje. Takratni urednik Franci Zavrl je svoje videnje teh dogodkov opisal v Kompendiju za bivše in bodoče politike: »Pavle Car je tokrat brez balasta grozil, da ga bo, če članka ne bo umaknil, kazensko preganjal. Car je še dodal, da ima v naslednji številki vsaj pet podlag za pregon odgovornega urednika. Potem je sledilo dolgotrajno natezanje o umiku tekstov iz številke in umiku obtožnice proti Janši, dokler Korsika od republiškega javnega tožilca Carja ni dobil pismenega potrdila, da je obtožnica proti Janši umaknjena.« Po tem

sestanku je bila dejansko umaknjena. »Pavle Car je z odgovornim urednikom Mladine podpisal pogodbo, ki jo Bojan Korsika še vedno hrani,« je razlagal Zavrl v Kompendiju (Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža, RK ZSMS, Ljubljana, 1989, stran 203).

7.2.1. KORAK NAPREJ K DEMOKRATIZACIJI (1986)

Tomaž Mastnak je za Mladino številka 2 z dne 17. januarja 1986 napisal članek z naslovom »Korak naprej k demokratizaciji?«. Članek je bil že natisnjen, vendar je prišlo do neformalnih političnih pritiskov in groženj, tako da številka sploh ni izšla. V novo natisnjeni številki, pa sta bila poleg članka Tomaža Mastnaka, izločena še članka Džuli Švige (Jaša L. Zlobec) »See You later, Alligator« in »Zgodovina po Švedsko«. Zoper Tomaža Mastnaka pa je temeljni javni tožilec Franc Mazi 27. januarja 1986 podal obtožni predlog. Mazi je izpostavil: »V članku Korak naprej k demokratizaciji, v katerem govori o kandidaturi sedanjega člana Predsedstva SFRJ Branka Mikulića za predsednika Izvršnega sveta in v zvezi s funkcijo predsednika Predsedstva Bosne in Hercegovine, ki jo je ta v bližnji preteklosti opravljal, je med drugim navajal: »Posebej lahko poudarimo Mikulićev prispevek k represiji, ki se je kaže kot represija proti intelektualcem. Ne gre le za sodne, na prvem mestu za škandalozne obsodbe Šešlja na 8 let, pa tuzlanskega sociologa Sokliča na pet let, pa sojenju tako imenovanim muslimanskim fundamentalistom, ki je tudi sprožilo val protestov, vznemirjanja in negodovanj. Gre za prepovedi knjig in zlasti za beg intelektualcev, predvsem v srbski eksil.« S tem je storil kaznivo dejanje sramotitve druge socialistične republike po členu 112 KZ SRS.«(Problemi št. 4-5 Ljubljana 1986 stran 166-173)

Kljub temu pa je bil članek objavljen, in sicer v Katedri številka 1, februar 1986, na 3. in 4. strani. No zaradi tega članka pa je bilo prepovedano širjenje Katedre. Senat temeljnega sodišča v Mariboru je na predlog javnega tožilca Jožeta Kalingerja 7. aprila pod predsedstvom Borisa Štamparja prepovedal širjenje 3. in 4. strani Katedre številka 1. V obrazložitvi sklepa je navedeno, da je po mnenju javnega tožilca podana informacija s »katero se izvršuje kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti,

torej osebe, ki sramotijo socialistično republiko Slovenijo, druge socialistične republike ali socialistične avtonomne pokrajine, ki obsega tudi kazenskopravno varstvo predstavnikov najvišjih organov v republiki in pokrajinah pred takšnimi napadi.

Navedeni članek se namreč nanaša na čas, ko je bil Branko Mikulić predsednik predsedstva SR BiH. Zato je temeljno tožilstvo zoper pisca Tomaža Mastnaka vložilo obtožbo zaradi že navedenega kaznivega dejanja.« (Mladina, Eksperiment in perfekcionizem, številka 15, 18.4.1986, stran 16)

Tomaž Mastnak se je na glavni obravnavi, ki je bila 10.7.1986 na ljubljanskem Temeljnem sodišču, zagovarjal, da je bil članek brez posledic prebran na Radiu Študent ter v faksimilu objavljen v Razmerjih, glasilu študentov FSPN iz Ljubljane. Zagovarjal se je tudi na dejstvo, da v času, ko je bil članek napisan in objavljen, Branko Mikulić ni bil predsednik Predsedstva BiH.(Problemi, številka 4-5, Ljubljana 1986, stran 166-173) Javni tožilec je po tem zagovoru Tomaža Mastnaka obtožni predlog umaknil. Prilogi lepo kažete, da je bil prispevek Tomaža Mastnaka pripravljen in že natisnjen, vendar v Mladini ni bil objavljen.

Priloga 19 je prispevek Korak naprej k demokratizaciji?, ki ni bil objavljen. Priloga 20 objavljena stran po umiku spornega prispevka.

7.2.2 PEKEL TO SO DRUGI (1986)

V Mladini številka 16. z dne 25.4.1986 bi moral biti objavljen pogovor z Milovanom Djilasom, pod naslovom »Pekel to so drugi (J.P. Sartre)«. Po urgencah se je moral intervju, ki ga je opravil Dragan Antić, umakniti iz tiska, uredništvo pa je namesto njega objavilo intervju z Miodragom Bulatovićem, naslov in nadnaslov »Politika je kurba« pa sta ostala nespremenjena. V popravljeni in za oblast sprejemljivi Mladini je bil naslednji podnaslov: »Pogovor z Miodragom Bulatovićem, zanesljivim predsednikom Zveze pisateljev Jugoslavije vsaj v naslednjem letu.« Avtor teksta Srečo Zajc je svoj prispevek začel z, iz današnjega zornega kota, dvomljivimi besedami, kot da bi kljub pritiskom oblastnikov hotel povedati, da je nekaj narobe. Njegove prve besede so bile: »Niti nadnaslov niti naslov nimata nobene neposredne povezave s pogovorom, ki sem ga imel v ponedeljek, 14. aprila 1986, z Miodragom Bulatovićem, kozmopolitom in demokratom, unitaristom in avtokratom v eni osebi, če ga hkrati označimo z obeh bregov. Prvo je pregovor, star kolikor daleč seže samozavedanje človeštva, drugi pa je eksistencialistova last, v obeh pa je mogoče najti težavnost natančnega in delujočega ugotavljanja zla, ki se vali čez človeški hrbet.« (Mladina 16, stran 8, 1986)

Zakaj je ostal isti naslov? »To je bil za nas neznanski uspeh. Ne glede na pritiske smo jim podtaknili vsaj naslov. Ob izidu smo temu nazdravljali in doživljali kot zmago nad njimi. Danes se nam zdi to nepomembno, takrat pa je bila to velika zmaga,« je razmere v takratnem novinarstvu opisal Marjan Horvat, takratni novinar Mladine.

V Priloga 21 je objavljena verzija intervjuja Pekel to so drugi. Priloga 22 je cenzurirana verzija intervjuja Pekel to so drugi.

7.3. NASLOVNICA (1987)

19. številka Mladine se je z uvodnikom Mojimirja Ocvirka, ki ga je začel z besedami: »Odsotnost naslovnice je rezultat spodletelega srečanja med politično realnostjo, novinarsko realnostjo in realnostjo!« Pravzaprav se je na mestu naslovnice znašla tretja stran, ki so ji le dodali glavo Mladine. Na naslovnici bi moral biti plakat Novega slovenskega kolektivizma. »In kaj bi bilo mogoče videti na naslovni strani.

REKONSTRUKCIJO plakata, ki je bistveno opredelil letošnjo štafeto mladosti in dan mladosti (takšna rekonstrukcija je izrazito aktualno novinarsko početje). Rekonstrukcija se sestoji iz: barvne fotografije posnete s televizijskega ekrana, vdora novega črnobelega posnetka in prečrtanega besedila,« je na mestu naslovnice razlagal Mojimir Ocvirk. Uredništvo je moralo naslovnico umakniti na sredino revije, s tem, da so morali napis Dan mladosti prebarvati z zlato barvo.

Priloga 23 naslovnica Mladine številka 19. Priloga 24 je prepovedana naslovnica.

7.4. NOČ DOLGIH NOŽEV (1988)

Pod naslovom »Noč dolgih nožev« bi moral 13.5.1988 v 19. številki iziti prispevek, ki pa so ga zaradi takih in drugačnih pritiskov morali umakniti. Namesto tega je bilo objavljeno naslednje pojasnilo: »Na tem mestu in pod tem naslovom smo nameravali objaviti tekst, ki je dokumentirano povzemal govornice o nevarnosti reševanja jugoslovanske politične krize na nedemokratičen, represiven in protiustaven način. Znano je, da se na podoben način rešujejo konfliktne situacije zlasti v nekaterih državah Latinske Amerike. V torek 10. maja, ko je bila celotna naklada že natisnjena, pa je bilo uredništvo obveščeno, da tekst v taki obliki razkriva državno skrivnost. Zaradi nevarnosti zaplembe, zaradi pritiskov in zaradi zagotovila, da bo vprašanje pojasnjeno na ustrezen način, je uredništvo ustavilo vezavo številke in umaknilo sporni članek. Uredništvo je odločeno, da bo o »poljskem sindromu« v Jugoslaviji še spregovorilo.« (Mladina št. 19, stran 48). Pod tem naslovom je uredništvo nameravalo objaviti članek, ki je bil podpisan s psevdonimom Majda Vrhovnik, pravi avtor pa je bil Vlado Mihelj. Za takratne politične veljake je bil sporen stenogram govora Milana Kučana na tajni seji CK ZKJ v Beogradu 29.3.1988. Najbolj sporen je bil del Kučanovega govora, ko pravi«/.../on me je pitao da li smo mi u stanju da držimo situaciju do koje će doći nakon aretacija, jer se ucenjuje da će doći do izlaska naroda na ulice da on ima zadatak da obezbedi sebe, kasarne i vojna lica, a da so spremni da nama pomognu/.../« Stenogram, ki je bil povod za ta članek je Igor Bavčar odnesel z mize predsednika RK SZDL Jožeta Smoleta. (Ljerka Bizilj, Nace Bizilj, Novinarski arhivi, Agora Bizilj & Bizilj, Ljubljana 1996, stran 118) Ob takih za partijo neugodnih zadevah se ni izbiralo sredstev za preprečitev objave. Kot je zapisal Marjan Horvat, Prepovedi in zaplembe tiskane besede v Sloveniji 1945-1990: »Ko je šlo za interes najvišje partijske oligarhije

oziroma predsednika CK ZKS, se politika in seveda ni ukvarjala s formalno-pravnimi potmi, temveč je vpregla neformalno esdevejevsko-tožilsko navezo.« Obvestilo o težavah s tiskom je odgovorni urednik Franci Zavrl dobil od glavnega urednika Roberta Botterija, njega pa je ob obisku na domu o tem obvestil uslužbenec SDV Miran Frumen. Da je do tega sestanka med uslužbencem SDV in glavnim urednikom Mladine res prišlo, lahko zasledimo v dokumentu 39 objavljenem v knjigi Sedem let pozneje (Janez Janša, Ivan Borštner, David Tasič, Karantanija, Ljubljana, 1995), kjer Frumen pravi: »10. maja sem res poklical Botterija glede na to, da sva takrat imela že dokaj zgrajen odnos/.../« Kar med drugim kaže tudi na to, da je imel Botteri redno sodelovanje s Službo državne varnosti. Odgovorni urednik je po tem klicu reagiral: »Maja lani sem podobno pogodbo glede umika članka Noč dolgih nožev s temeljnim javnim tožilcem Borisom Stadlerjem sklenil tudi jaz. Stadler je lani umaknil začasno prepoved številke (ki, mimogrede, sploh ni bila natiskana, ker sem tiskanje zaradi opozorila, da bo Mladina zaradi objave državne skrivnosti tako ali drugače zaplenjena, že prejšnji večer ustavil), jaz pa sem obljubil, da Noči dolgih nožev ne bom objavil.« (Franci Zavrl, Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža, RK ZSMS, Ljubljana, 1989). Marjan Horvat pa opozarja, da je Mladina le bila natiskana: »Mladina je bila natiskana, kar dokazuje obstoj umaknjene in na novo natiskane (ali dotiskane) Mladine, katere odtenek barve je drugačen.« (Prepovedi in zaplembe tiskane besede v Sloveniji 1945-1990)

Priloga 25 je neobjavljen prispevek z naslovom Noč dolgih nožev.

8. ZAKLJUČEK

Vsi ti primeri kažejo na to, da je v času, ki sem ga proučeval bilo preveč pritiskov oblastnikov na pisanje Mladine. Skozi dokazane primere smo videli, da so obstajali tako formalni kot tudi neformalni pritiski. Z gotovostjo lahko trdim, da je bilo osem uradnih prepovedi Mladine in pet prepovedi, zaradi neformalnih pritiskov. Večina neformalnih pritiskov, čeprav smo jih vseeno nekaj opisali, bo ostala bolj zamegljena. Veliko primerov je bilo, za katerimi niso ostali nikakršni dokazi. Ostane pa nam še nekaj pričanj, ki dokazujejo, da so neformalni pritiski res obstajali. Največ jih je opisal Franci Zavrl v Kompendiju za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža:

»Sedanji režim, ki vlada med RK ZSMS in uredništvom Mladine, je z obeh strani avtonomen. Mladini je že zdavnaj jasno, da bo uspešna samo kot kritična revija. RK ZSMS ne razmišlja več o pokroviteljstvu. Glavni urednik ne čepi več na zagovorih niti na »posvetovanjih« na RK ZSMS, ki so bili značilni za Zavrlovo obdobje.« (Franci Zavrl, Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža, RK ZSMS, Ljubljana, 1989, stran 201).

»1986 je v Mladini izšlo pet člankov, ki dokazujejo, da so volitve v socializmu – v samoupravnem pa še posebej – navadna volilna farsa. Zadevo je bilo brez pretirane domišljije mogoče razumeti kot poziv na bojkot volitev. Tožilec se zaradi slabih izkušenj s Šeksom ni želel osramotiti, pač pa sta morala Mahkovec in Kovač takoj naslednje jutro na zagovor k Francu Šetincu. Zagovori že za časa Kovača niso potekali na ZSMS, temveč običajno na SZDL.« (Franci Zavrl, Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža, 1989, stran 205)

»Tomaž Mastnak je naštel vse dotedanje Mikulićeve grehe in takrat se je menda zadnjič zgodilo, da sta bila glavni in odgovorni urednik Mladine direktno klicana na Dalmatinovo 4, kjer kraljuje vodstvo ZSMS. Mahkovcu in Kovaču so komsomolovci zagrozili »s težkim sranjem« če teksta ne umakneta. Onadva sta se, kot je blebetal del alternativnih krogov, »usrala«, članek pa je ugledal luč sveta na Radiu Študent.« (Franci Zavrl, Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža, RK ZSMS, Ljubljana, 1989, stran 205)

Drugače pa je te razgovore videl Slobodan Rakočević, ki je sedel na drugi strani mize ob teh razgovorih:

»Razgovore o nekaterih uredniških potezah z odgovornimi uredniki Mladine, v katerih sem sodeloval bodisi v okviru tiskovnega sveta, ZSMS ali časopisnega sveta, bi težko imel za kakršenkoli pritisk. Tako lahko mirno zatrdim, da v tem času pritiskov socialistične zveze pa tudi drugih političnih organizacij, vsaj kolikor je meni znano, ni bilo. Seveda pa izražanja različnih kritičnih mnenj bodisi o posameznih člankih ali pa uredniški politiki ni mogoče šteti za pritisk, še zlasti, ker je šlo predvsem za nestrinjanje z načinom pisanja, ne pa s temami ali z vsebino (npr. vprašanje anonimno, žalitve itd.).« (Slobodan Rakočević, Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža, RK ZSMS, Ljubljana, 1989, stran 206)

Mogoče pa je še najbolj realno in odkrito povedal takratni prvi človek slovenskih komunistov in s tem eden najvplivnejših mož v Sloveniji Milan Kučan. Na razširjenem kolegiju RSNZ 15. aprila 1988 v Tacnu. Predsednik CK ZKS Milan Kučan v svojem znamenitem govoru ocenil pisanje Nove revije in Mladine:

»/.../v Sloveniji smo imeli vendarle vrsto prepovedi, toda ker smo se obežali na vejice in besede in ker je rekel tožilec, da ta članek ne more iziti zaradi tega, ker ima tak stavek, so ta stavek zbrisali, vse drugo pa objavili. Tovariši iz državne varnosti bi lahko povedali, koliko muk, koliko težav, koliko dela je zato, da politike pravočasno obvesti ne o tistem, kar je, ampak kar naj bi bilo. Priznati moram, da so se posamezni politični funkcionarji v nekaterih primerih zelo uspešno, ne samo pogajali, ampak tudi ukrepali, zato da nekatere stvari v tistem trenutku niso zagledale luč sonca, toda če gremo sedaj analizirati, bomo videli, da se je del določen čas, na takšni ali drugačni poti, vse to zopet objavljalo/.../Nova revija še daleč ni tako homogena in še daleč nima take podpore, kot bi jo lahko imela, če bi ravnali drugače, čeprav s tem ne mislim, da je ta Nova revija drugačna, ali drugače usmerjena, kot je bila, vendar pustiti jo, da se sama izpoje in postane neinteresantna, je veliko boljše, kot da ji sproti dodajaš nekaj ognja in da neprestano sveti kot neka nacionalna bakla. Dosegli smo tudi, da Mladina ne sprejema Nove revije, da Nova revija ne sprejema Mladine, vsaj v celoti ne, da pa seveda prvi poseg, ki bo na eni ali drugi strani, bo to naredilo homogeno celoto/.../Da pa se je seveda tu pisalo marsikaj, kar je človeško nesprejemljivo to je seveda res, ampak to ni samo stvar Mladine, to je nasilje, je fašisoidna manira, ki kaže, da mi politične kulture nimamo, in če te fašisoidne manire, ki se kaže skozi pisanje, skozi topotanje na javnih tribunah v Cankarjevem centru, ne bomo obrzdali, se lahko zgodi, kar se je zgodilo leta 1931 v Nemčiji, kjer so bile gospodarske in socialne razmere približno takšne in kjer je z malo demagogije in z organizirano falango bilo možno osvojiti oblast.« (Janez Janša, Ivan Borštner, David Tasič, 8 let pozneje, Karantanija, Ljubljana, 1996, stran 28, 29, 56)

Pravzaprav je Milan Kučan že leta 1988 sam povedal, da moja hipoteza, ki sem jo postavil letos, drži.

Zanimivo, da se je Mladina leta 2004 zopet znašla na udaru cenzure. Mladina je ob 60-letnici izhajanja pripravila tudi razstavo z imenom 100 Mladininih naslovníc. Zaradi velikega obiska po slovenskih mestih in zanimanja po celi Jugoslaviji, so se na ministrstvu za informacijsko družbo, v uradu vlade za informiranje in v misiji pri Evropski uniji odločili, da bodo del te razstave predstavili tudi v Bruslju. Generalni direktorat Evropske komisije za informacijsko družbo v Bruslju je ponudil svoje prostore za predstavitev novih članic. Vendar so naši predstavniki doživeli nepričakovan udarec, saj so morali večino pripravljenih naslovníc umakniti, ker je to zahteval generalni direktor DG Information Society (of the European Commission) Italijan Fabio Colosanti. O vzrokih za tak korak je Colosanti povedal: »Komisija kot mednarodna ustanova si skoraj ne more privoščiti, da bi razstavili podobe, na katerih so prikazani mednarodni in državni politiki ter politične razmere, ne da bi hkrati tudi pojasnila izvora podob in okoliščin, v katerih so nastale. Brez takšnih pojasnil bi tvegali, da bi si podobe kdo razlagal napačno, sploh ker se skozi prostore komisije sprehodi veliko zunanjih obiskovalcev iz različnih držav. V kratkem času, ki je bil na razpolago za postavitve razstave, smo presodili, da nam ne bo uspelo poskrbeti za ustrezno ozadje glede naslovníc. Žal mi je, da se je obrnilo tako, in zagotavljam vam, da povsem razumem in spoštujem vlogo, ki jo je Mladina odigrala v času nedavnih sprememb v Sloveniji.« Pa smo mislili, da se ne bomo s takimi zadevami nikoli več ukvarjali.

Ob teoretičnem in empiričnem raziskovanju cenzure v Mladini od 1985 do osamosvojitve, sem ugotovil, da so bili pritiski na svobodno poročanje novinarjev. Mladina je bila ena redkih alternativnih revij, ki si je upala opozarjati na napake

samoupravne socialistične oblasti. Glede na kar 13 takih ali drugačnih dokazanih prepovedi v nekaj letih, lahko ugotovimo, da je obstajal razkorak med deklarativno svobodo tiska in dejansko svobodo tiska.

9. LITERATURA:

- Amon Smilja (1996): Tisk in politika v jugoslaviji 1918-1941, FDV, Ljubljana
- Bizilj Ljerka, Bizilj Nace (1996): Novinarski arhivi, Agora Bizilj & Bizilj, Ljubljana
- Bjelica, Mihajlo (1983): Štampa i društvo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Jugoslovenski institut za novinarstvo, Beograd
- Donat, Branimir: Crni dossier. Zagreb, Nakldani zavod Matice hrvatske in Globus International
- Enciklopedija Slovenije (1993), 7. Zvezek, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana
- Index on censorship, (1972), London
- Janez Janša, Ivan Borštner, David Tasič (1995): Sedem let pozneje, Karantanija, Ljubljana
- Janez Janša, Ivan Borštner, David Tasič (1996): 8 let pozneje, Karantanija, Ljubljana
- Kean, John (1992): Mediji in demokracija, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
- Kompendij za bivše in bodoče politike ali popotovanje od Krškega do Portoroža (1990), RK ZSMS, Ljubljana
- Malović Stjepan(1995): Novine, Samozaložba, Zagreb
- Marx Karl (1985): Cenzura in svoboda tiska, RK ZSMS, Ljubljana
- Milton John (1990): Areopagitika i drugi spisi o građanskim slobodama, »Filip Višnjic«, Beograd
- Mladina (1987): Posebna številka 33a, 2.10., Ljubljana
- Nikšić, Stevan (1982): Oslobodjenje štampe, Mladost, Beograd
- Omejitev javne besede (1989): Zbornik razprav, ČGP Delo, Gospodarski vestnik, Ljubljana
- Politička enciklopedija (1975): »Savremena administracija«, Beograd

- Slovar slovenskega knjižnega jezika(1994), DZS, Ljubljana
- Splichal Slavko (1992): Izgubljene utopije?: paradoksi množičnih medijev in civilne družbe v postsocializmu, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
- Stopčević, Aleksander (1994): O savršenom cenzoru, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb
- Temna stran meseca (1998), več avtorjev, Nova revija, Ljubljana
- Vreg France (2003): Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja, FDV, Ljubljana

10. PRILOGE

Priloga 1: Del intervjuja z Vladimirjem Šeksom (I-II)

Priloga 2: Sklep Višjega sodišča v Ljubljani (I)

Priloga 3: Odločba o začasni prepovedi Mladine številka 26. in 27. (I-III)

Priloga 4: Sklep Višjega sodišča o povečanju prepovedanih strani (I-IV)

Priloga 5: Pismo bralcev v Delu 4. avgusta 1987 (I)

Priloga 6: V imenu ljudstva – Branilcem revolucije (I)

Priloga 7: Odločba o prepovedi Mladine številka 11 z dne 16. marca 1988 (I-III)

Priloga 8: Sklep Višjega sodišča o neutemeljeni pritožbi javnega tožilca (I-IV)

Priloga 9: Mamula go home (I)

Priloga 10: Obtožni predlog zvezenga javnega tožilca Miloša Bakića (I-II)

Priloga 11: Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani (I-III)

Priloga 12: Pritožba zoper sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani (I-III)

Priloga 13: Sodba zveznega sodišča, ki ugotovi zveznemu javnemu tožilcu (I-IV)

Priloga 14: Sporni okvirček: Pozor!!! (I)

Priloga 15: Pismo bralcev: Spoštovani tovariši (I)

Priloga 16: Del stripa Točno opolnoči (I)

Priloga 17: V Delu 23.2.1990 objavljeno mnenje dr. Ivana Sedeja (I)

Priloga 18: Del neprečrtane verzije stripa Točno opolnoči (7D, 12. julija 1996, stran 44, 45) (I-II)

Priloga 19: Korak naprej k demokratizaciji (I)

Priloga 20: Objavljena stran brez prispevka Korak naprej k demokratizaciji? (I)

Priloga 21: Pekel to so drugi, objavljena verzija (I)

Priloga 22: Pekel to so drugi, cenzurirana verzija (I-IV)

Priloga 23: Objavljena naslovnica Mladine številka 19 (I)

Priloga 24: Prepovedana naslovnica Mladine številka 19 (I)

Priloga 25: Noč dolgih nožev (I)

